

Polarizácia a Antisystém 2025: Slovensko

POM  HAJME SI!

LEBO ŠTAT ANI POLÍCIA TO NIKDY
NEROBÍ!  



DEKK Inštitút
Júl 2025

www.dekk.institute

EXECUTIVE SUMMARY

- Podľa projektu V-DEM je dnes Slovensko druhou najpolarizovanejšou krajinou v Európe. Na prvom mieste sa nachádza Maďarsko, na treťom mieste je Poľsko. V rovnakom meraní skončila Česká republika na 18. mieste z 29 meraných európskych krajín.
- Edelman Polarization Score je odlišná metóda merania polarizácie, využívajúca prieskum verejnej mienky na globálnej škále. Slovensko opäť vyšlo druhé - medzi Argentínou (1.) a Kolumbiou (3.). ČR bola na 7. mieste z 30. meraných krajín.
- Vysoká polarizácia spôsobuje množstvo negatívnych spoločenských javov, medzi ktoré patrí znižovanie spoločenskej súdržnosti a dôvery, zároveň bráni kooperácii a prioritizácii, poškodzuje vzťahy a negatívne dopadá na duševné zdravie populácie.
- 36 % ľudí v SR pozná osobne jedného alebo viac ľudí, ktorých názory sa za posledné roky zmenili natoľko, že začali schvaľovať použitie násilia voči názorovým oponentom.
- 71,3 % respondentov nikdy neprerušilo vzťah s niekým kvôli rozdielnym názorom, ale 10,1 % prerušilo kontakt s kamarátom, 8,8 % s kolegom z práce, 6,5 % so širšou rodinou, 2 % so súrodencami a 1 % dokonca s rodičmi. Rodiny sa teda ukázali ako najodolnejšie.
- Hoci dôvod tejto odolnosti je zámerné vyhýbanie sa niektorým témam: 50,1 % ľudí tvrdí, že sa doma o kontroverzných veciach nerozprávajú, pretože to zhoršuje ich vzťahy.
- 45 % ľudí nemá problém mať akýkoľvek vzťah s voličom protistrany. Naopak 7 % ľudí s nimi nechce mať za žiadnych okolností absolútne žiadny vzťah. Ostatní odmietajú iba niektoré typy vzťahov - romantický (18,8 %), pracovný (14,9 %) či voľnočasový (12,9 %).
- Približne polovica ľudí na Slovensku si myslí, že opozícia zámerne škodí krajine. Podobné množstvo si myslí to isté o koalícii. Asi štvrtina si myslí, že rovnako škodia obe - a to aj ak danú stranu volia. To u respondentov naznačuje mieru rezignácie či cynizmu.
- Antisystémový sentiment je presvedčenie, že „systému“, v ktorom žijem, nezáleží na mojom blahu alebo mi dokonca zámerne škodí. S týmto presvedčením sa stotožňuje 52,5 % ľudí.
- S tým súvisí aj postoj k zmenám v spoločnosti. 41,7 % ľudí preferuje zmenu reformou (o 5,5 % menej ako minulý rok). 15,5 % ľudí sa kloní k radikálnym riešeniam a verí, že zmena môže prísť iba revolúciou. A 10,8 % je presvedčených, že naša spoločnosť vôbec nefunguje, nemá zmysel snažiť sa o zmenu lebo sa to nedá, treba len nejako prežiť.
- Antisystémový sentiment živí aj nostalgiu za socializmom. Takmer dve tretiny (64,8 %) ľudí je presvedčených, že za socializmu sa žilo lepšie v porovnaní so súčasnosťou. A 18,2 % ľudí si myslí, že Slovensko patrí civilizačne na Východ.

POĎAKOVANIE A TECHNICKÉ INFORMÁCIE

- Autori:
 - **Pavol Kosnáč**, MSt., PhD., DEKK Inštitút & Ústav etnológie a sociálnej antropológie Slovenskej akadémie vied, v. v. i.
 - Dott. **Hugo Gloss**, DEKK Inštitút & Katedra sociológie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave
 - **Veronika Cigánková**, MPP, DEKK Inštitút
- Vedecký recenzent:
 - prof. Miroslav Mareš, Masarykova univerzita
- Údaje, texty a infografika analýzy “Polarizácia a antisystém 2025: Slovensko” sú voľne šíriteľné pod podmienkou uvedenia ich zdroja.
- Ak pri dátach v texte nie je uvedený iný zdroj, dáta pochádzajú z prieskumu, ktorý realizovala pre DEKK Inštitút agentúra FOCUS. Technické údaje k zberu:

Typ prieskumu	celoslovenský reprezentatívny kvantitatívny prieskum na dospelej populácii
Výber vzorky	kvótny výber na základe oficiálnych údajov Štatistického úradu SR
Veľkosť vzorky	1 017 respondentov, 18+ rokov
Kvótne znaky	pohlavie, vek, vzdelanie, národnosť, veľkosť bydliska, kraj
Metóda rozhovoru	CAPI (osobné interview zaznamenávané do štandardizovaného elektronického dotazníka)
Terénny zber	vyškolení anketári
Termín zberu	17. 9. – 26. 9. 2024

Prieskum bol zámerne realizovaný metódou tvárou v tvár (F2F), keďže v niektorých typoch prieskumov, ako sú napr. osobné preferencie a hodnoty populácie, poskytuje realistickejšie výsledky ako online prieskumy, vzhľadom k skutočnosti, že až 20 % slovenskej populácie nepoužíva internet.¹

Vydávanie štúdie o polarizácii a antisystémovom sentimente v slovenskej spoločnosti sme sa rozhodli posunúť podľa medzinárodných štandardov (napr. Gallup) z konca meraného roka na začiatok nasledujúceho roka, preto sú v štúdii dáta z konca r. 2024. Tohto štandardu sa budeme držať aj v nasledujúcich rokoch.

¹ Fedáková, D. & Kentoš, M. et al. (2020). Európska sociálna sonda: 9. kolo na Slovensku. Spoločenskovedný ústav CSPV SAV, Dostupné: <https://svsav.sk/storage/uploads/publikacie/pdf/ess9-sk2020.pdf>, str. 119.

ŠTÚDIA “POLARIZÁCIA A ANTISYSTÉM 2025: SLOVENSKO”

VZNIKLA VĎAKA PODPORE:



Konrad Adenauer Stiftung, zastúpenie v Slovenskej republike



Nadačný fond Telekom pri Nadácii Pontis



Nadácia EPH

Ďakujeme našim partnerom za prejavenu dôveru a podporu.
Veľmi si ju vážime.



Executive Summary	2
Podakovanie a technické informácie	4
Predstavenie a účel štúdie Polarizácia a antisystém 2025: Slovensko	6
Polarizácia	7
Čo je polarizácia?.....	7
Zdravá vs. toxická polarizácia - bod zlomu.....	7
Následky polarizácie.....	9
Príčiny polarizácie.....	11
Cyklus polarizácie.....	15
Stav polarizácie na Slovensku.....	16
Miera polarizácie.....	19
Porovnanie: Polarizácia v Českej republike a vo svete.....	25
Antisystém	28
Dôvera v „systém“.....	29
Kto „je“ antisystém na Slovensku?.....	30
Čo si antisystém na Slovensku myslí?.....	32
Antisystém a postoj k spoločnosti.....	34
Dôvody odmietania „systému“.....	37
Ekonomické dôvody.....	37
Spoločenské dôvody.....	38
Psychologické dôvody.....	39
Záver: Slovensko na rázcestí	42
Prípadová štúdia: Medvede na Slovensku, medzi faktami a emóciami	45
DEKK Inštitút - predstavenie	48
Prečo názov DEKK?.....	49
Podporte nás.....	49
Použité zdroje dát	50



PREDSTAVENIE A ÚČEL ŠTÚDIE POLARIZÁCIA A ANTISYSTÉM 2025: SLOVENSKO ●

- Autormi analýzy „Polarizácia a antisystém 2025: Slovensko” sú členovia DEKK Inštitútu. **Dlhodobou víziou DEKK Inštitútu je pochopenie problému rozpadu a regenerácie sociálnej kohézie na Slovensku a v Európe.** Sociálna kohézia, resp. spoločenská súdržnosť, je pojem opisujúci sily, ktoré držia ľudské skupiny pohromade – a polarizácia a antisystémové tendencie sú významným symptómom erózie sociálnej kohézie, poklesu medziľudskej aj inštitucionálnej dôvery a oslabenia spoločenskej zmluvy.
- **Cieľom analýz “Polarizácia a antisystém” je pravidelne prinášať relevantné údaje o príčinách polarizácie a spoločenskej frustrácie na systémovej, teda „makro“-úrovni.** Zozbierané dáta nám ponúknu lepší prehľad o aktuálnej situácii a pomôžu identifikovať oblasti, ktoré si vyžadujú zvýšenú pozornosť – zo strany občanov a aj zo strany štátu.
- Nedôvera v systém a polarizácia sú do istej miery zdravé tendencie, ak však presiahnu istú úroveň, krajina má problém so stabilitou a stojí pred potenciálne radikálnymi zmenami. S tými má Slovensko intímnu skúsenosť a väčšina populácie si ich živo pamätá – radikálnu zmenu systému krajina absolvovala v roku 1989. **Cieľom autorov nie je stigmatizovať ľudí, ktorí neveria systému.** Ako uvádzame nižšie, časť populácie pre to má objektívne dôvody, prípadne sa do tejto kategórie dostala bez akejkoľvek aktivity – napr. preto, že udržiava rovnaký životný štýl ako v mladosti a „nejde s dobou”. **Autori vnímajú rast polarizácie a antisystému ako symptóm reálnych či domnelých problémov systému,** ktoré treba skúmať a riešiť. S týmto cieľom, a so žiadnym iným, vznikla táto štúdia.
- Vzhľadom k rozsahu tejto analýzy nie je reálne tému uchopiť tak, aby boli pokryté všetky dôležité faktory ovplyvňujúce rast polarizácie a antisystému. Účelom je pochopiť súčasnú spoločenskú realitu, pretože iba ak poznáme realitu, je možné na situáciu primerane reagovať a opierať sa viac o dáta a menej o subjektívne intuície. **Táto štúdia je pokračovaním našej snahy pochopiť fenomén antisystému v slovenskej spoločnosti ako prejav nedôvery nielen vo vládu či v štát, ale nedôvery na hlbšej úrovni – nedôvery v samotný „systém”, teda fundamentálne piliere súčasnej modernej spoločnosti,** reprezentovanej na Slovensku dominantnými západnými kultúrnymi vplyvmi – v rovine politiky liberálnou demokraciou, v rovine ekonomického systému kapitalizmom a v rovine životného štýlu individualizmom. Má otvoriť diskusiu o danom probléme a pozýva ostatných výskumníkov a analytikov, aby ju rozvíjali, opravovali či navrhli lepšie alternatívy.
- Súčasťou našej misie je aj podpora bádania v témach súvisiacich s kohéziou, preto budeme dáta z tohto prieskumu sprístupňovať odbornej verejnosti. Sledujte [webstránku DEKK Inštitútu](#), resp. [Slovenský archív sociálnych dát](#) pri Slovenskej akadémii vied.

Samotné výsledky prieskumu nie sú veľmi príjemné, ale prajeme Vám inšpiratívne čítanie. Prvým krokom pri riešení akéhokoľvek problému je poznať realitu. Až potom hľadať spôsoby, ako ju zlepšovať.

Tím DEKK Inštitútu

POLARIZÁCIA.

ČO JE POLARIZÁCIA?

Polarizácia² znamená rozdelenie spoločnosti na skupiny s protikladnými hodnotami a ideologickými postojmi. V spoločnostiach, ktoré tolerujú rôzne názory, je určitá úroveň polarizácie prirodzená. Rozdielne názory a možnosť ich slobodne a bezpečne vyjadriť umožňujú riešiť existujúce spoločenské problémy. Ak však polarizácia prekročí zdravú mieru, rozdielnosť sa mení na rozklad, a skupiny s odlišnými názormi sa menia na „kmene“, ktoré sa navzájom považujú za súperov s nezlučiteľnými cieľmi. Vysoká polarizácia začína vytvárať mentalitu „my verzus oni“, ktorá pestuje nepriateľstvo a podkopáva konštruktívny dialóg a spoluprácu.³

ZDRAVÁ VS. TOXICKÁ POLARIZÁCIA - BOD ZLOMU

Istá miera polarizácie v spoločnosti je prirodzená a zvykne byť dokonca prospešná. Polarizácia je zároveň považovaná za nevyhnutný aspekt demokratických spoločností. Niektorí praktici depolarizácie prirovnávajú polarizáciu ku „kováčskej vyhni“, ktorá rozpaľuje spoločnosť a robí normy a inštitúcie tvárnymi a viac náchylnými k zmene.⁴

V demokratických spoločnostiach sa protichodné strany vnímajú ako hodnotoví či politickí súper, s ktorými treba súťažiť a niekedy aj vyjednávať. Takáto konštruktívna konfrontácia názorov vedie k stabilite a pokroku spoločnosti cez vzájomnú dohodu či kompromis. Túto polarizáciu vnímame ako „zdravú“.

Výskumníci identifikovali bod zlomu, za ktorým sa zdravá polarizácia stáva nebezpečnou. Bod zlomu nastáva, keď sa tempo nárastu polarizácie náhle zrýchľuje, nedochádza k dohode a kompromisu, ale spor naopak nabera stále silnejší emocionálny náboj, ktorý čím je silnejší, tým viac znižuje schopnosť ovládať vlastné emócie, a dohodnúť sa. Ak negatívne emócie voči názorovým oponentom dosiahnu úroveň, kedy ich nedokážeme kontrolovať, dochádza k stavu, ktorý odborníci nazývajú „afektívna polarizácia“ (afekt je silná, búrlivo prebiehajúca emocionálna reakcia, kedy má človek problém sa kontrolovať). Tá býva populárne označovaná ako „toxická“.

„Ak negatívne emócie voči názorovým oponentom dosiahnu úroveň, kedy ich nedokážeme kontrolovať, dochádza k stavu, ktorý nazývame „toxická“ polarizácia.“

2 Za účelom prehľadnosti a jednoduchšieho čítania textu používame v štúdii „Polarizácia a antisystém 2025: Slovensko“ primárne len pojem „polarizácia“. Odborná literatúra však rozlišuje medzi rôznymi typmi polarizácie, ako je politická, afektívna, skupinová apod., z ktorých každá má svoje špecifické príčiny a dôsledky. (Dimant, E. & O Kimbrough, E. (2024). Polarization in multidisciplinary perspective, PNAS Nexus, Volume 3, Issue 10, Dostupné: <https://doi.org/10.1093/pnasnexus/pgae425>

3 Glasl, F. (1982). The Process of Conflict Escalation and Roles of Third Parties. In: Bomers, G.B.J., Peterson, R.B. (Eds). Conflict Management and Industrial Relations. Springer, Dordrecht. Dostupné: https://doi.org/10.1007/978-94-017-1132-6_6

4 Horizons Project. Good vs. Toxic Polarization. Dostupné: <https://horizonsproject.us/good-vs-toxic-polarization-tweet/>

Toxická polarizácia prestáva byť konštruktívnou výmenou rozdielnych názorov, ktoré vedú ku konsenzu či kompromisu. Názoroví oponenti sa prestávajú vnímať ako súper, a začínajú sa vnímať ako nepriatelia. Rozdiel medzi súperom a nepriateľom je v tom, že nepriateľ je jasne morálne odsúdený - nepotrebujem tak nad jeho názorovými pozíciami rozmýšľať, sú automaticky zlé. Na nepriateľa nereagujeme racionálne - reagujeme inštinktívne, pocitom ohrozenia. V krajných prípadoch môže dochádzať k dehumanizácii, alebo k snahe "nepriateľa" jasne vylúčiť zo spoločnosti. Verbálnym príznakom je používanie "vojnového jazyka" - napríklad obviňovania z vlastizrady či podobného správania, čo je rétorika vylučujúca nejakú osobu alebo skupinu osôb z komunity ako extrémne škodlivú a nebezpečnú. Použitie násilia voči zradcom vlastnej komunity je tradične výrazne prijateľnejšie, ako voči komukoľvek inému.

Vonkajšia hrozba ako globálna pandémia, živelné katastrofy či ozbrojený konflikt majú tendenciu zjednocovať spoločnosť a preklenúť aj politické rozdiely. Avšak, ak v spoločnosti existuje toxická polarizácia, ktorá sa dostane do seba-posilňujúcej špirály, kedy spoločenské elity nemajú záujem na zmierení konfliktu, ani vonkajšia hrozba nemusí byť dostatočná na zvrátenie vnútrospoločenského konfliktu. Vážna kríza môže v takej situácii naopak konflikt posilniť. Spoločnosti, ktoré nenájdu spôsob, ako cyklus silnejúcej toxickéj polarizácie zastaviť, eventuálne zanikajú.

„Spoločnosti, ktoré nenájdu spôsob, ako cyklus silnejúcej toxickéj polarizácie zastaviť, eventuálne zanikajú.“

NÁSLEDKY POLARIZÁCIE

Vysoká polarizácia v spoločnosti okrem iného:

- **Narúša sociálnu kohéziu** tým, že vytvára prostredie vzájomnej nedôvery a podozrievavosti medzi skupinami, čím oslabuje pocit kolektívnej identity a komunitnej spolupatričnosti.⁵
- **Bráni kooperácii a hľadaniu kompromisu**, keďže polarizované skupiny majú tendenciu odmietať opačné názory ako nelegitímne, čo sťažuje zapojenie sa do rozumných diskusií a hľadanie vzájomne prijateľných riešení.⁶
- **Sťažuje dohodu o prioritách**, čo vedie k neschopnosti spoločnosti plánovať a realizovať dlhodobé kultúrne a hospodárske investície a zvládať krízy.⁷
- **Eskaluje konflikty** tým, že posilňuje skupinové identity a podporuje čiernobiele videnie sveta s "mentalitou nulového súčtu" (ak vyhrajú oni, my prehráme a naopak), ktorá zvyšuje pravdepodobnosť násilia alebo extrémizmu.⁸
- **Vedie k legislatívnej paralýze**, ak sa týka politických elít, ktoré sa stávajú neschopnými kompromisu, čo bráni efektívnemu riadeniu krajiny a tvorbe verejných politik.⁹
- **Podkopáva dôveru v demokratické procesy a inštitúcie**, pretože niektoré skupiny obyvateľstva ich považujú za neobjektívne a nelegitímne. To vytvára podmienky pre autoritárske tendencie politických elít.^{10 11} To ale, paradoxne, môže robiť autoritárskych politikov atraktívnejšími cieľmi pre útok¹² – čím mocnejší vládca, tým väčší dopad na štát bude mať jeho vražda.
- **Negatívne dopadá na duševné zdravie populácie**, keďže život vo vysoko polarizovanom prostredí vedie k zvýšenému stresu, čo ovplyvňuje rozhodovacie procesy v mozgu jednotlivcov a následne celkové fungovanie spoločnosti.¹³
- **Poškodzuje vzťahy**. V horšom prípade vyslovene rozdeľuje rodiny. V lepšom prípade vedie k „zákazu“ diskutovať o politike a iných polarizujúcich témach doma alebo s priateľmi.¹⁴ To sťažuje

5 Delhey, J. et al. (2018). Social Cohesion and Its Correlates: A Comparison of Western and Asian Societies. *Comparative Sociology*, 17(3-4), 426-455. Dostupné: <https://doi.org/10.1163/15691330-12341468>

6 Hrbková, L. et al. (2024). How Does the "Us" versus "Them" Polarization Work? Capturing Political Antagonism with the Political Antagonism Scale. *East European Politics and Societies*, 39(1), 100-120, <https://doi.org/10.1177/08883254231215513>

7 Kosnáč, P. & Gloss, H. (2023). Trendy [ne]dôvery 2023, DEKK Inštitút, Dostupné: <https://www.dekk.institute/wp-content/uploads/2023/09/dekk-report-trendy-nedovery-2023-web.pdf>

8 Piazza, J. A. (2023). Political Polarization and Political Violence. *Security Studies*, 32(3), 476-504, Dostupné: <https://doi.org/10.1080/09636412.2023.2225780>

9 McCoy, J. & Somer, M. (2021). "Overcoming Polarization." *Journal of Democracy*, 32, 6-21, Project MUSE. <https://dx.doi.org/10.1353/jod.2021.0012>

10 McCoy, J. et al. (2018). Polarization and the Global Crisis of Democracy: Common Patterns, Dynamics, and Pernicious Consequences for Democratic Polities. *American Behavioral Scientist*, 62(1), 16-42. Dostupné: <https://doi.org/10.1177/0002764218759576>

11 Svobík, M. (2019). "Polarization Versus Democracy". *Journal of Democracy*, 30, (3) (July 2019), 20-32, Dostupné: <https://www.journalofdemocracy.org/articles/polarization-versus-democracy/>

12 Jones, B.F, Olken, B.A. (2009). Hit or Miss? The Effect of Assassinations on Institutions and War, *American Economic Journal: Macroeconomics*, 1(2), 55 – 87. Dostupné: <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/mac.1.2.55>

13 Nayak, S. et al. (2021). Is divisive politics making Americans sick? Associations of perceived partisan polarization with physical and mental health outcomes among adults in the United States. *Social Science & Medicine*, 284, Dostupné: <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2021.113976>

14 Kosnáč, P. & Gloss, H. (2024). [Anti]systém na Slovensku. DEKK Inštitút. Dostupné: <https://www.dekk.institute/wp-content/uploads/2024/02/antisystem-na-slovensku-2023.pdf>

vytváranie hlbokých vzťahov, ktoré sa vytvárajú prostredníctvom hlbokých diskusií, a znižuje schopnosť konštruktívneho dialógu o emocionálne vypätých témach. Prispieva to aj k vytváraniu informačných bublín.

- **Zvyšuje odliv mozgov**, čím Slovensko prichádza o veľkú časť svojich mladých talentov. Mladí ľudia sú citliví na zlé vzťahy a zároveň sú oveľa mobilnejší, zvyčajne bez záväzkov, ako sú rodina, práca a hypotéka, ktoré majú tendenciu viazať ľudí na konkrétne miesto. Je pre nich jednoduchšie presťahovať sa niekam, kde sa cítia lepšie. Výsledkom sú okrem iného značné sociálne a hospodárske škody pre krajinu, strata budúcich spoločenských elít (mnohí z najtalentovanejších ľudí sa ľahšie usadia v zahraničí) a urýchlenie inverzie dôchodkovej pyramídy.¹⁵
- **Posilňuje antisystémové tendencie v spoločnosti**, motivuje vytváranie paralelných spoločností a alternatív k existujúcim štátnym službám a inštitúciám, ako sú vznik alternatívnych platidiel či alternatívnych bezpečnostných zložiek.
- **Znižuje medzilľudskú aj inštitucionálnu dôveru**. Vysoká polarizácia posilňuje tribalizáciu, ktorá zas posilňuje korupciu a nepotizmus, keďže ľudia v prostredí nízkej dôvery majú tendenciu veriť iba svojim najbližším. To ale oslabuje štátne inštitúcie, a následne spoločnosť ako celok.¹⁶
- **Zvyšuje záujem o radikálne riešenia**. Znižuje sa počet Slovákov, ktorí veria, že spoločenskú zmenu možno dosiahnuť reformami a kompromismi, a zvyšuje sa podiel obyvateľov presvedčených, že na dosiahnutie želanej zmeny v spoločnosti sú potrebné radikálne riešenia. Toto presvedčenie sa za posledných 25 rokov zvýšilo 9-násobne: z 2,8 % obyvateľov v roku 1998 na 25,7 % v roku 2023.^{17 18} Ide o alarmujúci nárast nedôvery v schopnosť politického zriadenia riešiť problémy spoločnosti.
- **Znižuje ochotu brániť krajinu**. Ochota brániť krajinu je jedným z klasických ukazovateľov spoločenskej kohézie. Táto ochota má na Slovensku dlhodobý klesajúci trend. V rôznych prieskumoch sa táto ochota pohybuje medzi 20 – 30 %. Pre porovnanie, v Maďarsku je okolo 50 %, v Poľsku okolo 70 %, a vo Fínsku vyše 80 %.^{19 20} Toto číslo sa ešte zníži, ak sa táto ochota rozdelí na konkrétne činnosti, pričom ochota použiť zbraň je zvyčajne o polovicu nižšia ako všeobecná ochota. V prípade konvenčnej vojny, podobnej tej na Ukrajine, v ktorej by sa Slovensko bolo nútené brániť týždne, mesiace či dlhšie, by teda Slovensko malo vážny problém s ľudskými zdrojmi.

15 VAIA. (2023). Magnet pre talent, Dostupné: https://vaia.gov.sk/wp-content/uploads/2023/09/white_paper_1_magnet_pre_talent_online.pdf

16 Brown, D. et al. (2006). Political Polarization as a Constraint on Government: Evidence from Corruption. World Development, 39. Dostupné: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.782845>

17 Inglehart, R. et al. (Eds.). (2022). World Values Survey: All Rounds - Country-Pooled Datafile. Madrid, Spain & Vienna, Austria: JD Systems Institute & WVSA Secretariat. Dataset Version 3.0.0. Dostupné: <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSCContents.jsp?CM-SID=Documentation>

18 Kosnáč, P. & Gloss, H. (2024). [Anti]systém na Slovensku. DEKK Inštitút. Dostupné: <https://www.dekk.institute/wp-content/uploads/2024/02/antisystem-na-slovensku-2023.pdf>

19 Presl, D. (4. 4. 2024). Fostering a 'Will to Fight' Has to be NATO's Next Priority, Dostupné: <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/fostering-will-fight-has-be-natos-next-priority>

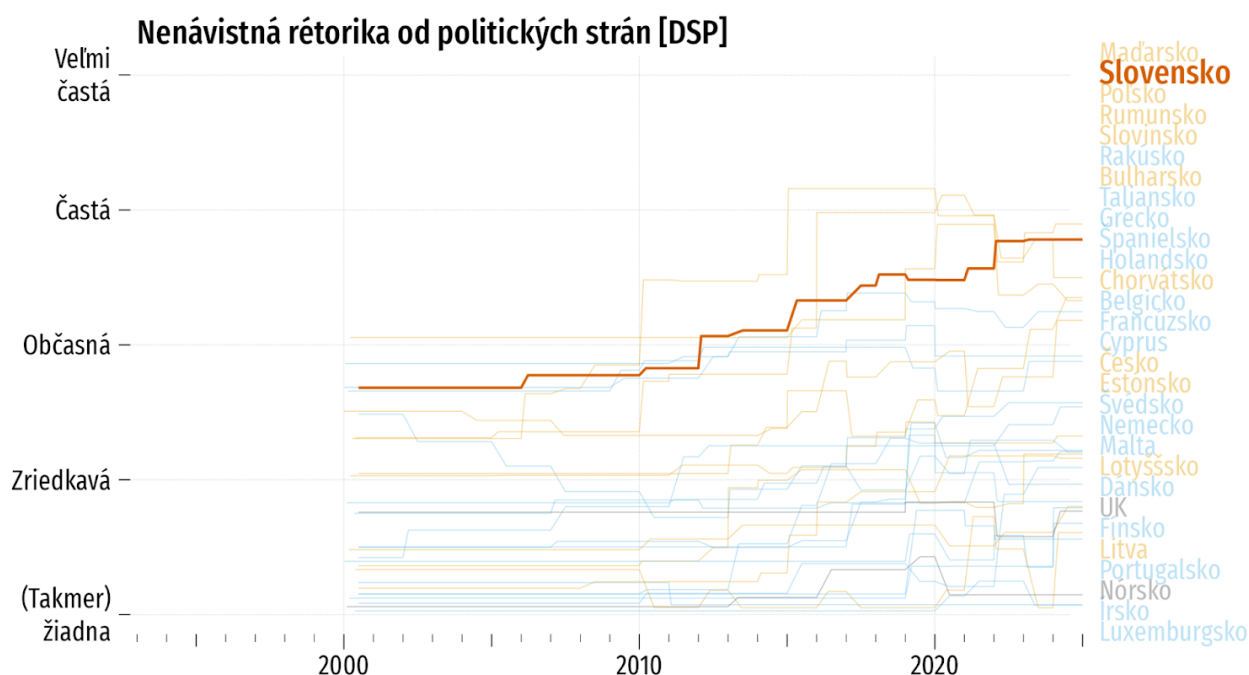
20 Inglehart, R. et al. (Eds.). (2022). World Values Survey: All Rounds - Country-Pooled Datafile. Madrid, Spain & Vienna, Austria: JD Systems Institute & WVSA Secretariat. Dataset Version 3.0.0. Dostupné: <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSCContents.jsp?CM-SID=Documentation>

PRÍČINY POLARIZÁCIE

Nasledujúci zoznam príčin polarizácie je zostavený na základe výskumov a názorov odborníkov z oblasti sociálnej kohézie, spoločenskej polarizácie a kolektívnej identity. K týmto faktorom patria:

1. Príťažlivosť polarizujúcich lídrov

Polarizujúci lídri — dnes prevažne politici — apelujú na naše základné evolučné inštinkty. Vystupujú veľmi sebavedomo a o svojich tvrdeniach sú presvedčení. Keďže zvyčajne nemusia veľmi nuansovať realitu a používajú oveľa viac čiernobielej rétoriky, ich poslanstvo sa zdá byť jasnejšie.²¹ Platí to pre lídrov v politike, ale aj inde – od biznisu a médií až po náboženských a ideových lídrov občianskej spoločnosti. A jasnejšie poslanstvo sa zdá byť pravdivejšie, zatiaľ čo zložitá a nuansovaná poslanstva spôsobujú zmätok. To má silný účinok, najmä v časoch neistoty.²² To znamená aj v našich časoch, kedy sú dominantné emócie v médiách a na sociálnych sieťach prevažne úzkosť a hnev.²³



Graf 1: Prehľad vývoja Nenávistnej rétoriky od politických strán v slovenskej spoločnosti v rokoch 2000 – 2024.²⁴

21 Petersen, M.B. et.al. (2022). 'The Evolutionary Psychology of Conflict and the Functions of Falsehood', In D. C. Barker & E. Suhay (Eds), The Politics of Truth in Polarized America. Oxford Academic. New York. 131 – 151. Dostupné: <https://doi.org/10.1093/oso/9780197578384.003.0007>

22 McAdams, D.P. (2017). The Appeal of the Primal Leader: Human Evolution and Donald J. Trump. Journal of Evolutionary Studies in Imaginative Culture, 1(2). Dostupné: <https://doi.org/10.26613/esic.1.2.45>

23 Kosnáč, P. et al. (2024). Polarizácia a atentát. DEKK Inštitút. Dostupné: <https://www.dekk.institute/wp-content/uploads/2024/05/polarizacia-a-atentat-sk.pdf>

24 Medzihorský, J. (16. 5. 2024). x.com. Varieties of Democracy Project

2. Ekonomická nerovnosť

Ekonomická nerovnosť silne koreluje s polarizáciou – čím väčší je rozdiel medzi najbohatšími a najchudobnejšími občanmi, tým vyššia je aj polarizácia. Táto korelácia je zreteľná aj na makroúrovni – krajiny s najväčšími rozdielmi medzi bohatými a chudobnými (ako napríklad Brazília) majú tendenciu zažívať najvyššiu mieru polarizácie, zatiaľ čo krajiny s najmenšími rozdielmi v bohatstve (ako krajiny severnej Európy) vykazujú nižšiu mieru polarizácie.^{25 26}

Na Slovensku sa tento jav výrazne prejavil po novembri 1989, keď zmena politického a ekonomického systému priniesla vznik zásadných sociálnych rozdielov — v krátkom čase vznikla vrstva “zbohatlíkov”, milionárov a neskôr oligarchov, zatiaľ čo takmer každý siedmy občan (12,3 %) bol v roku 2023 naopak v príjmovej chudobe.²⁷ V porovnaní so svetom je ale Slovensko stále pomerne rovnostárska krajina (hoci s veľkými regionálnymi rozdielmi²⁸).²⁹

3. Zlyhania pri zvládaní kríz

S vnímanou efektívnosťou vlády súvisí aj vnímaná efektívnosť zvládania rôznych kríz v posledných rokoch. Slovenské politické elity ani slovenskí občania nie sú zodpovední za migračnú vlnu v rokoch 2015 – 2016, ani za pandémiu COVID-19, vojnu na Ukrajine spojenú s utečeneckou vlnou na jar 2022 či krízu životných nákladov. Politizácia týchto tém a neschopnosť dohodnúť sa na ich zvládaní sú však až do týchto dní zdrojom spoločenského a politického napätia.³⁰

4. Sebazáujem a racionálna nepozornosť

Osobná situácia každého človeka zvykne diktovať, aké informácie vyhľadáva. Ľudia, ktorí sa cítia bezpečne a úspešne, hodnotia možné zmeny (v zákonoch, spoločnosti ...) ako príležitosti. Naopak ľudia, ktorí sa necítia bezpečne a úspešne, hodnotia možné zmeny ako riziká. Preto ak dostupných informácií je priveľa a ľudia majú len obmedzenú pozornosť, zamerajú sa na iné aspekty tej istej zmeny. Následne môžu prísť k rozdielnym záverom napriek tomu, že na začiatku mali rovnaké očakávania ohľadom dopadov chystanej zmeny. Tieto zistenia spochybňujú predpoklad, že racionálni aktéri musia prísť k rovnakým záverom, ak majú dostupné tie isté informácie - práve preto, že inak hodnotia svoj aktuálny stav (tzv. “status quo”), a tak si vyberajú informácie, ktoré považujú za relevantné — a ignorujú tie, ktoré vnímajú ako irelevantné. Nie kvôli zaujatosti, ale plne racionálnemu sebazájumu.³¹

5. Vyprázdňovanie umierneného streda

Viaceré štúdie poukazujú na vyprázdňovanie umierneného politického streda a posilňovanie

25 Brubaker, D. (4. 2. 2019). What Causes Polarization? Dostupné: <https://www.congregationalconsulting.org/what-causes-polarization/>

26 Duca, J. V., & Saving, J. L. (2015). Income inequality and political polarization: Time series evidence over nine decades. Review of Income and Wealth, 61(3), 445–466. Dostupné: <https://doi.org/10.1111/roiw.12162>

27 Kosnáč, P. & Gloss, H. (2024). [Anti]systém na Slovensku. DEKK Inštitút. Dostupné: <https://www.dekk.institute/wp-content/uploads/2024/02/antisystem-na-slovensku-2023.pdf>

28 Michálek, A. (2024). Income inequalities and poverty in Slovakia: Development and changes. European Spatial Research and Policy, 30(2), 207 – 233. Dostupné: <https://doi.org/10.18778/1231-1952.30.2.12>

29 EUROSTAT. (2024). Gini coefficient of equivalised disposable income. Dostupné: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tessi190/default/map?lang=en>

30 Lutherová, S. & Volanská, L. (2023). Families in Times of Crisis: Narratives of Family and Care during the COVID-19 Pandemic in Slovakia, East European Politics and Societies, 724 – 742. Dostupné: <https://doi.org/10.1177/08883254231182996>

31 Novák, V., Matveenkov, A., Ravaioli, S. (2024). The Status Quo and Belief Polarization of Inattentive Agents: Theory and Experiment. American Economic Journal: Microeconomics, 16(4), 1 – 39. Dostupné: <https://doi.org/10.1257/mic.20210352>

okrajových skupín na ľavej aj pravej strane politického spektra.^{32 33} Stručné zhrnutie tohto efektu poskytuje Carnegieho správa: „*Strany a kandidáti sa domnievajú, že polarizujúcejší kandidáti majú väčšiu šancu vyhrať voľby. Môže ísť o sebanaplňajúce sa proroctvo: voliči vystavení polarizujúcejšej rétorike lídrov, ktorí zdieľajú ich stranícku identitu, pravdepodobne zmenia svoje preferencie na základe pochopenia toho, čomu ich skupina verí a čo znormalizovala – najmä medzi kmeňovými voličmi, ktorých identita je najviac spätá s ich stranou.*“³⁴

To sťažuje vytváranie stabilných koalícií, zvyšuje riziko radikálnych verejných politík a ďalej znižuje dôveru v politický systém. Znižuje to aj možnosť umierneného voliča vybrať si umierneného kandidáta, keďže umiernení kandidáti sú menej ochotní vstupovať do politiky a politické strany ich aj menej ponúkajú lebo neveria, že by im umiernenosť mohla vyhrať voľby. Inými slovami, pokušenie politických elít nesnažiť sa polarizáciu tmiť, ale využiť ju na presadzovanie svojej agendy je veľké. A rovnaké pokušenie sa vzťahuje aj na ďalších aktérov, ktorí sú súčasťou verejného života – vrátane médií alebo verejných intelektuálov.

6. Roztrieštená geopolitická identita

Geopolitická identita Slovákov je najmenej ucelená zo všetkých postkomunistických krajín; možno s výnimkou Bulharska. Napriek členstvu v západných medzinárodných inštitúciách ako je Európska únia a NATO, máme najsilnejšiu nostalgiu za socializmom z celej V4, ktorá sa blíži dvom tretinám populácie. Na rozdiel od Poliakov, Čechov a dokonca aj Maďarov, ktorí sú skeptickí voči západným krajinám aj medzinárodným inštitúciám, sme jediní vo V4, kto má väčšie množstvo populácie, ktoré vníma Východ a Rusko ako reálnu geopolitickú alternatívu. Kým v ostatných krajinách V4 je Rusko alternatívou pre 1 – 2 % populácie, na Slovensku to bolo v roku 2021 11 %³⁵, a dnes až 18,2 % populácie (v roku 2023 to bolo 19 %³⁶). K prozápadnej orientácii sa hlási iba 21,9 % slovenskej populácie, pričom väčšina (55,4 %) sa vidí niekde „medzi“. Chýbajúca zhoda na geopolitickej orientácii spoločnosti tak komplikuje zhodu na spoločných prioritách a nachádzanie spoločnej vízie pre krajinu.

7. Historická pamäť a absencia spoločného príbehu

Slovensko má dlhodobo ťažkosti s konsolidáciou vlastnej historickej pamäte. Po búrlivom 20. storočí a opustení veľkých totalitných systémov – nacizmu a komunizmu – mnohé krajiny hľadali novú víziu. Klasickým príkladom je Nemecko, ktoré si na zdokumentovanie histórie a tvorbu vlastnej historickej pamäte dalo obzvlášť záležať. Spoločenská súdržnosť totiž vyžaduje aspoň malý spoločný menovateľ – základný príbeh, na ktorom sa takmer všetci zhodnú – na vytvorenie kolektívnej identity.³⁷ A ten sa zvykne aspoň čiastočne opierať o spoločnú históriu.

32 Carmines, E. G., Ensley, M.J., Wagner, M.W. (2012). Who Fits the Left–Right Divide? Partisan Polarization in the American Electorate. *American Behavioral Scientist*, 56(12), 1631 – 1653. Dostupné: <https://doi.org/10.1177/0002764212463353>

33 Hahm, H., Hilpert, D., König, T. (2022). Divided by Europe: affective polarisation in the context of European elections. *West European Politics*, 46(4), 705 – 731. Dostupné: <https://doi.org/10.1080/01402382.2022.2133277>

34 Kleinfeld, R. (5. 9. 2023). Polarization, Democracy, and Political Violence in the United States: What the Research Says. Working paper, Carnegie Endowment for International Peace. Dostupné: <https://carnegieendowment.org/research/2023/09/polarization-democracy-and-political-violence-in-the-united-states-what-the-research-says?lang=en>

35 GLOBSEC. (2021). Globsec Trends 2021. Dostupné: https://www.globsec.org/sites/default/files/2021-06/GLOBSEC-Trends-2021_final.pdf

36 Kosnáč, P. & Gloss, H. (2024). [Anti]systém na Slovensku. DEKK Inštitút. Dostupné: <https://www.dekk.institute/wp-content/uploads/2024/02/antisystem-na-slovensku-2023.pdf>

37 Larsen, C.A. (2014). Social cohesion: Definition, measurement and developments. Institut for Statskundskab, Aalborg Universitet, Dostupné: https://vbn.aau.dk/ws/portalfiles/portal/207548602/85_2014_CAL.pdf

Slovensko tento aspekt zanedbalo. Štát síce financuje tri inštitúcie pracujúce s historickou pamäťou (Historický ústav SAV, Ústav pamäti národa, Matica slovenská), ktoré sú ale neraz v priamej opozícii aj v interpretácii základných historických faktov. Situáciu ilustruje fakt, že všetky existujúce inštitúcie boli schopné riešiť citlivé historické momenty Slovenska – ako napr. obdobie Slovenského štátu – na spoločnej odbornej konferencii naposledy v roku 1992.³⁸

8. Dezinformácie

Nezanedbateľné, hoci ťažko kvantifikovateľné škody spôsobuje šírenie dezinformácií na sociálnych sieťach, z toho minimálne časť je spôsobovaná [informačnými operáciami Ruskej federácie](#) v [ostatných rokoch](#). Neschopnosť zhodnúť sa niekedy aj na základnej realite (existuje pandémia COVID-19, alebo nie?) je pre ľudský mozog masívnym chronickým stresorom, ktorý živí polarizáciu a zvyšuje spoločenské pnutie.

9. Sociálne médiá

[Odborný konsenzus](#) [tvrdí](#), že sociálne médiá nie sú hlavným zdrojom polarizácie, ale uľahčujú a posilňujú ju. Dôvody sú rôzne, od beztretnosti poskytovanej anonimitou, kedy sa ľudia správajú horšie, ako by sa správali za normálnych okolností, až po umožňovanie konfrontácie s výrazne odlišnými ľuďmi a ich názormi, ktorých by v reálnom živote nikdy nestretli (rozmanitosť nie je nutne obohacujúca pre každého). Ale najškodlivejšou vlastnosťou sociálnych médií sú algoritmy, ktoré vytvárajú informačné bubliny a ktoré, kvôli zisku z reklamy, maximalizujú zapojenie používateľov cez šírenie šokujúceho, pohoršujúceho alebo provokačného obsahu.³⁹

38 Pokus o politický a osobný profil Jozefa Tisu (1992) Zborník materiálov z vedeckého sympózia, Častá-Papiernička, 5. – 7. máj 1992. Slovak Academic Press v spolupráci so Slovenskou národnou radou a Slovenským inštitútom v Ríme.

39 Barrett, P.M., Hendrix, J., Sims, J. G. (2021). Fueling the Fire: How Social Media Intensifies U.S. Political Polarization And What Can Be Done About It. New York University, Stern School of Business. Dostupné: https://bhr.stern.nyu.edu/wp-content/uploads/2024/02/NYUCBHRFuelingTheFire_FINALONLINEREVISED7.pdf

CYKLUS POLARIZÁCIE ●

Polarizácia je komplexný proces, ktorý je formovaný rôznymi biologickými a psychologickými faktormi (genetika, neurológia, osobnosť atď.), ako aj kontextovými faktormi na rôznych úrovniach (osobný život, rodina, komunita, globálne trendy atď.). Je takmer nemožné definovať príčinné súvislosti a rovnováhu medzi týmito faktormi v konkrétnych prípadoch polarizácie. Je však možné identifikovať niektoré opakujúce sa mentálne a behaviorálne vzorce, ktoré sú prítomné takmer vo všetkých prípadoch. Na základe skúseností z depolarizačných projektov v zahraničí a vlastnej terénnej výskumnej praxe navrhujeme nasledujúci päťstupňový model cyklu polarizácie:

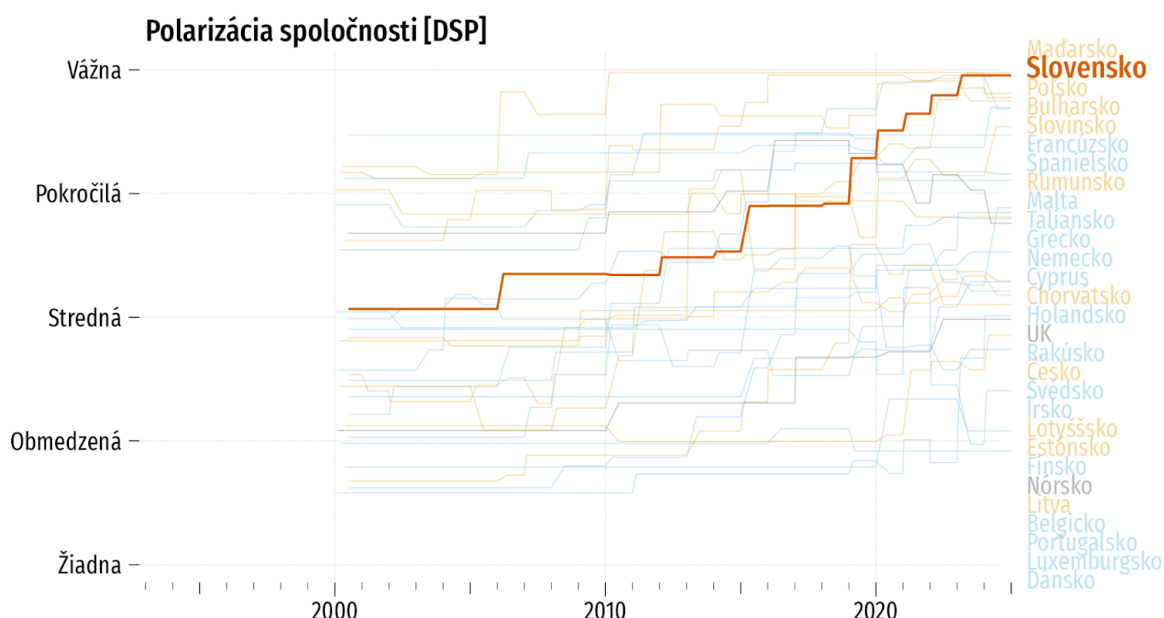
- 1. Fáza 1: Zjednodušenie reality.** Ľudia prijímajú pohodlné a zdanlivo neškodné myšlienkové skratky, ktoré karikujú motiváciu a konanie iných ľudí.
- 2. Fáza 2: Nálepkovanie.** Ľudia sú označovaní negatívnymi skupinovými nálepkami, ako napríklad „lúza“, „slniečkari“, „fašisti“ alebo „sorošovci“. Mentálna práca potrebná na posúdenie konania alebo argumentov jednotlivca je tak vnímaná ako nadbytočná, pretože „presne vieme, o čo ide celej skupine“. Takto vzniká karikatúra (inej) skupiny, ktorá odstraňuje potrebu a ochotu človeka počúvať jej argumenty, nieto ešte snažiť sa ju pochopiť.
- 3. Fáza 3: Morálna nadradenosť.** Keď nesúhlas s inými názormi získa morálny rozmer s tým, že nerozlišujeme medzi názorom a jednotlivcom, protivník už nie je jednoducho iný – je zlý. A so zlom sa nevyjednáva. Treba ho poraziť alebo dokonca úplne zničiť.
- 4. Fáza 4: Polarizácia, resp. fragmentácia** (ak existujú viac ako dva tábory) spoločnosti. Na okrajoch názorovej polarizácie vznikajú skupiny, ktoré nadobúdajú „kmeňovú“ mentalitu. V tomto štádiu sa posilňuje skupinová identita na úkor spájajúcej, tzv. zastrešujúcej identity. V praxi to znamená, že pre človeka môže byť dôležitejšie byť „národovcom“ alebo „liberálom“ ako Slovákom. To oslabuje kolektívnu identitu a sociálnu súdržnosť na Slovensku.
- 5. Fáza 5: „Zakopávanie sa“** (angl. entrenchment). Ľudia sa stávajú ochotnejšími bojovať a vylučovať tých, ktorých už v predošlých fázach karikovali, onálepkovali, morálne odsúdili a odpojili od spoločnej identity (t.j. „oni“ už nie sú súčasťou „nás“). Počas zakopávania sa nastupuje volanie po ideologickej čistote prostredia. Ľudia prestávajú byť ochotní pracovať na tom istom pracovisku alebo ísť na rande s osobami s odlišným presvedčením. Toto je najnebezpečnejšia fáza cyklu polarizácie, často posledná fáza pred tým, ako sa násilie začne považovať za legitímne riešenie riešenie spoločenských a politických problémov – a rôzni aktéri sa môžu začať pripravovať na jeho použitie, alebo naopak, obranu pred ním.

Tabuľka 1: Prehľad jednotlivých fáz päťstupňového modelu cyklu polarizácie. (Zdroj: DEKK Inštitút)

„Proces polarizácie je možné opísať v piatich fázach:
 Zjednodušenie reality ➔ Nálepkovanie ➔ Morálna nadradenosť
 ➔ Polarizácia / fragmentácia ➔ “Zakopávanie sa”.“

STAV POLARIZÁCIE NA SLOVENSKU ●

Slovensko patrilo medzi mierne polarizované krajiny už v roku 2000, keď projekt V-DEM začal merať sociálnu polarizáciu v Európe (viď graf nižšie). Odvtedy polarizácia na Slovensku stagnovala alebo mierne rástla, s takmer zanedbateľnými výnimkami v rokoch 2010 až 2012.⁴⁰ Najostrejší nárast spoločenskej polarizácie v priebehu jedného roka bol zaznamenaný v r. 2006, 2015 a 2019.



Graf 2: Prehľad vývoja polarizácie slovenskej spoločnosti v rokoch 2000 – 2024.⁴¹

Najstrmší dlhodobý rast polarizácie zaznamenávame v rokoch 2019 až 2024. Za tento prudký nárast je nepochybne čiastočne zodpovedná pandémia COVID: mnohí ľudia veľmi ťažko znášali zásahy štátu do svojho súkromia, obmedzovanie občianskych slobôd a nárast cenzúry na internete. Väčšina ľudí v krajine ani netušila, že štát má takéto (mimoriadne) právomoci. Bol to pre nich šok, ktorý výrazne znížil ich pocit bezpečia a kontroly nad ich životmi. Klesla aj dôvera v štátne inštitúcie ako také a dôvera v slovenskú vládu bola nameraná na historickom minime (14 %, počas vlády Eduarda Hegera).⁴²

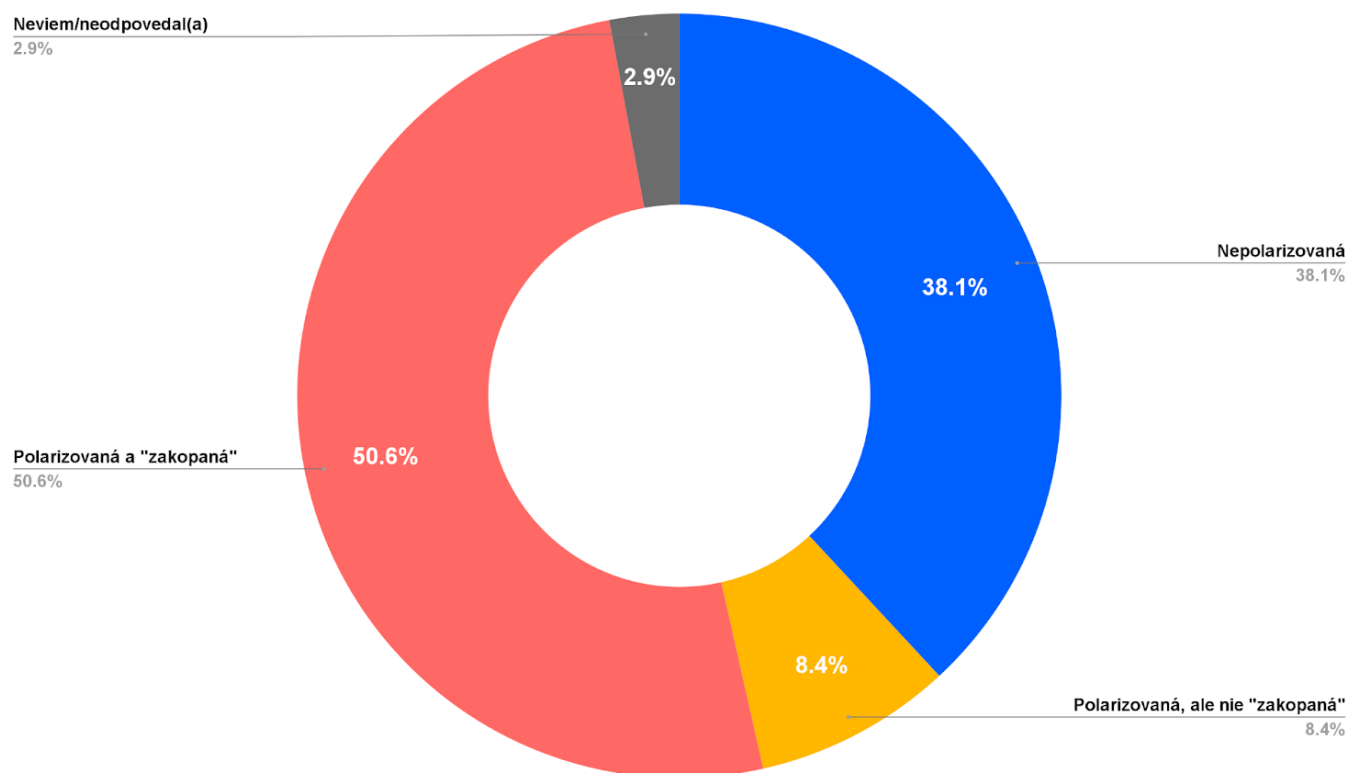
⁴⁰ Varieties of Democracy Project, V-Dem Institute, Department of Political Science, University of Gothenburg, Sweden. Dostupné: <https://www.v-dem.net/about/v-dem-project/>

⁴¹ Medziorský, J. (16. 5. 2024). x.com. Varieties of Democracy Project

⁴² Slosiarik, M. (2023). Prierez vývojom dôvery k vláde na Slovensku v rokoch 1990 až 2023. In: P. Kosnáč & H. Gloss (Eds.), Súdržnosť na Slovensku: Čo drží krajinu pokope a na čom sa rozpadá. DEKK Inštitút. Bratislava. s. 322.

Faktory zodpovedné za polarizáciu sa v jednotlivých krajinách môžu líšiť silou aj povahou, ale výskumy ukazujú, že vládnuce elity majú na polarizáciu v krajine veľký vplyv⁴³ a z ich politického postavenia vyplýva aj najväčší podiel zodpovednosti, keďže majú zvyčajne najväčšiu moc a najväčší mediálny priestor.

V projekte V-DEM experti hodnotia stav polarizácie v krajine. Slovensko podľa tohto hodnotenia postúpilo na druhú priečku v Európe, vymenilo sa s Poľskom. Je ale dôležité názory expertov doplniť aj o iné dáta, ak sú dostupné. V Európe žiaľ neexistuje podobne rozsiahly prieskum polarizácie. Najviac sa k nemu blíži model polarizácie, ktorý v roku 2023 predstavil Edelman Trust Barometer. Ten zostavil svoj model skombinovaním dvoch otázok : najprv sa respondentov pýtal na to, či pociťujú zásadné rozdiely vo vnímaní spoločenských a hodnotových otázok v spoločnosti, a následne sa opýtal, či si myslia, že je tieto rozdiely možné prekonať.⁴⁴ Vznikol tak model, ktorý tieto odpovede kombinuje a porovnáva, a na základe toho delí spoločnosť na nepolarizovanú, mierne polarizovanú, alebo vysoko polarizovanú. Spoločnosť Edelman začiatkom roka 2023 realizovala toto meranie v 28 krajinách sveta. DEKK Inštitút v spolupráci s agentúrou STEM z Českej republiky použil tento model na porovnanie situácie v SR a ČR so zvyškom sveta.⁴⁵ Vznikol tak model, ktorý obsahuje 30 krajín.



*Graf 3: Miera polarizácie v slovenskej spoločnosti
(Zdroj: Agentúra FOCUS pre DEKK Inštitút, september 2024)*

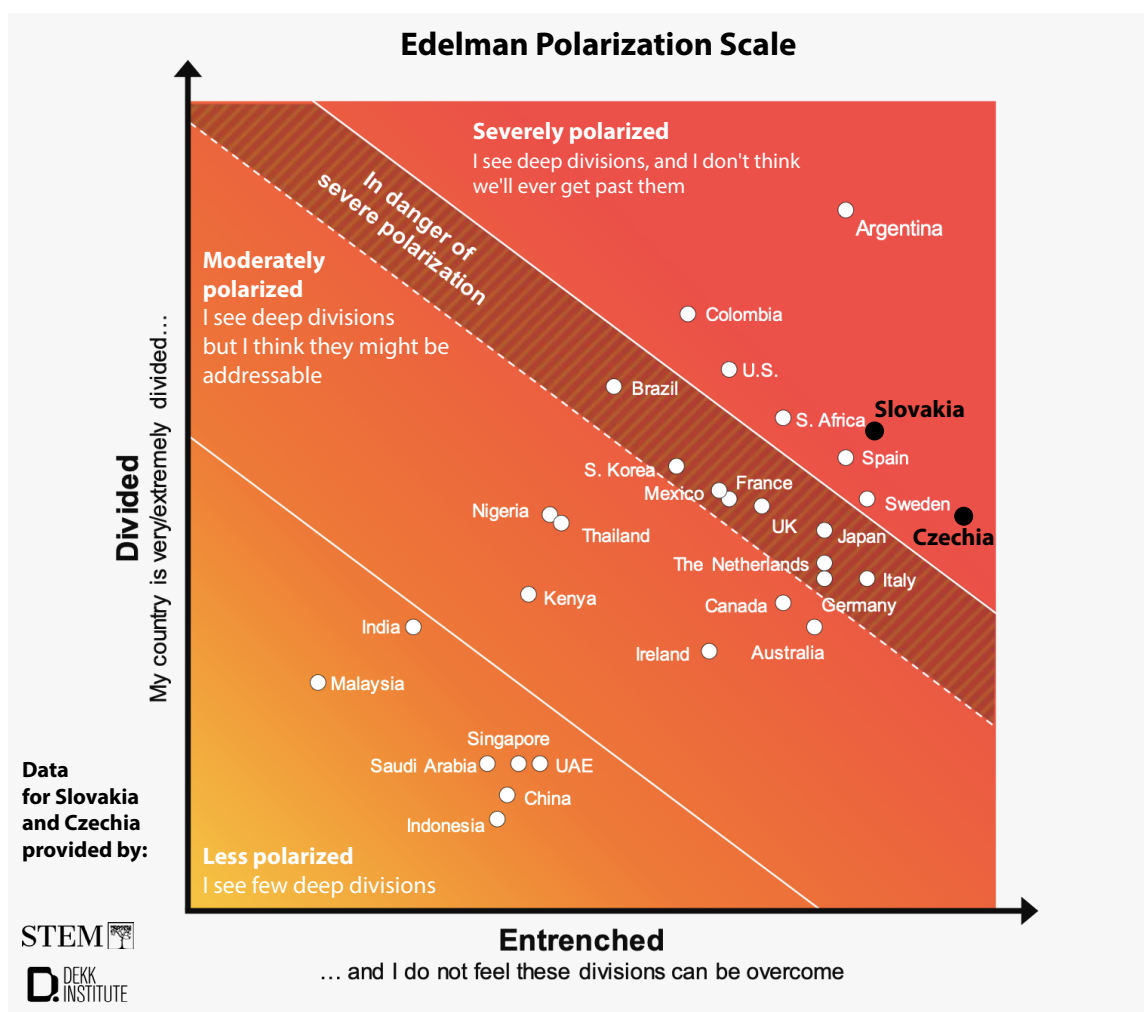
43 Santoro, L. R., Assaf, E., Bond, R. M., Cranmer, S. J., Kaizar, E. E., & Sivakoff, D. J. (2021). Exploring the direct and indirect effects of elite influence on public opinion. PLoS One, 16(11). Dostupné: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0257335>

44 Polarizačná škála je vytvorená podľa metodiky Edelman Trust Barometer. Zaradenie do troch kategórií v grafe vychádza z kombinácie odpovedí na q47 (Do akej miery je spoločnosť podľa vás rozdelená?) a q48 (Ako by ste charakterizovali ľudí, ktorí nesúhlasia s vašimi názormi?), pričom výsledky sú vážené tak, aby odrážali zloženie populácie.

45 Dáta zo Slovenska a Českej republiky sú v porovnaní s inými krajinami v grafe o približne 1,5 roka novšie, čo je pre podobné porovnania suboptimálne, ale vzhľadom k celkovému nedostatku dát toto porovnanie stále považujeme za cenné. Je vždy lepšie, ak sú dáta z rovnakého časového obdobia. Veľké medzinárodné porovnania ale často z praktických a finančných dôvodov nie je možné koordinovať dokonale. Podobné rozdiely v čase zberu dát sú tak pri globálnych porovnaniach vo vedeckej praxi tolerované. Najväčší globálny porovnávací zber spoločenskovedných dát - World Values Survey - má okno tolerancie dokonca 3 roky.

V tomto modeli Slovensko skončilo ako druhá najpolarizovanejšia krajina (skóre 137), hneď za Argentínou (164). Odhad expertov sa tak výrazne nelíši od výsledkov, ktoré vzišli z analýzy dát pochádzajúcich z prieskumu verejnej mienky, napriek zmene porovnávaných krajín. Môžeme tak konštatovať, že miera polarizácie spoločnosti na Slovensku je vysoká nie len na európske, ale aj na svetové pomery. Česká republika sa umiestnila na siedmom mieste (131), medzi Švédskom (130) a Južnou Afrikou (132)⁴⁶.

„... miera polarizácie spoločnosti na Slovensku je vysoká nie len na európske, ale aj na svetové pomery.“



Graf 4: Edelman Polarization Scale (Zdroj: Edelman Trust Barometer 2023) doplnená o dáta zo SR (Zdroj: DEKK Inštitút, 2024) a ČR (Zdroj: STEM, 2024).

46 Polarizačná škála je zložená z dvoch dimenzií. Na osi y je miera rozdelenia (division), ktorá sa určuje ako podiel respondentov, ktorí vnímajú svoju krajinu ako „veľmi“ alebo „extrémne“ rozdelenú. Na osi x je miera zákopov (entrenchment), vypočítaná len medzi tými, ktorí označili krajinu za veľmi alebo extrémne rozdelenú. U tejto skupiny sledujeme, do akej miery veria, že je možné prekonať ideologické rozdiely. Za zákopaných (entrenched) sa považujú tí, ktorí odpovedali: „nikdy k tomu nedôjde“, „veľmi nepravdepodobné“, „nepravdepodobné“ alebo „ani pravdepodobné, ani nepravdepodobné“. (Zdroj: Edelman Trust Barometer. (2023). s. 57 – 59. Dostupné: <https://www.edelman.com/sites/g/files/aatuss191/files/2023-03/2023%20Edelman%20Trust%20Barometer%20Global%20Report%20FINAL.pdf>

DOPAD POLARIZÁCIE NA SPRÁVANIE ●

Aké dopady má táto miera polarizácie na správanie? Niečo cez štvrtinu respondentov deklarovalo (27,9 %), že ak majú iní ľudia odlišný názor na hodnotové témy (napr. práva pre LGBT, interrupcie, vojna na Ukrajine, očkovanie, politika, a pod.) ako oni, nemá to žiadny vplyv na ich správanie k nim. Druhá štvrtina (25,1 %) obyvateľstva tvrdí, že sa v rozhovore s nimi vyhýba sporným témam. Každý siedmy respondent (15,4 %) sa s názorovými oponentami rozpráva, a snaží sa ich postoje pochopiť. Každý desiaty človek (11,8 %) sa s oponentami tiež rozpráva, ale v snahe ich presvedčiť, že ich názor je nesprávny. Podobné množstvo ľudí (9,9 %) sa radšej úplne vyhýba rozhovoru, a 4,1 % ľudí sa dokonca vyhýba aj stretnutiu s ľuďmi s iným názorom. Medzi skupiny, ktorých správanie polarizácia ovplyvňuje najviac patria ľudia (3,1 %), ktorí sa vyhýbajú aj priestorom, v ktorých sa nachádzajú ľudia s inými názormi, a ľudia (1,7 %) aktívne pracujúci na tom, aby sa ich názoroví oponenti nemohli ani vyskytovať v priestore, kde sa vyskytujú oni.

Následkom pokročilého štádia polarizácie, ako je "zakopávanie sa" je aj snaha nemať vo svojom okolí názorových oponentov, pretože to vyvoláva negatívne emócie rôznej intenzity, ktoré človek nie je ochotný - a niekedy nie je schopný - znášať.

Takmer polovica (44,9 %) ľudí tvrdí, že nemajú žiaden problém mať akýkoľvek vzťah s človekom, ktorý volí ich názorových oponentov. Naopak, takmer každý piaty respondent (18,8 %) tvrdí, že by za žiadnych okolností nebol ochotný mať romantický vzťah (manželstvo, chodenie) s niekým, kto volí ich politických oponentov. Každý siedmy človek (14,9 %) by nebol ochotný mať ani pracovný vzťah a každý ôsmy (12,9 %) tráviť s voličom "tých druhých" svoj voľný čas. Niektorým ľuďom by veľmi vadilo dokonca mať s voličom druhej strany aj vzťah učiteľ – žiak (3,4 %), obchodný vzťah (3,9 %) a nájomný vzťah (3,3 %). Každý 14.-ty človek (7,1 %) je dokonca v stave, kedy deklaruje, že s voličom protistrany nechce mať za žiadnych okolností absolútne žiadny vzťah.

„Len približne 44% ľudí tvrdí, že nemajú žiaden problém mať vzťah s človekom, ktorý volí ich názorových oponentov.“

Pýtali sme sa aj na to, či respondenti obmedzili alebo prerušili kvôli rozdielnym názorom kontakt s niekým, s kým predtým trávili čas. Takmer tri štvrtiny (71,3 %) nikdy z týchto dôvodov kontakt neprerušili. Ale 10,1 % ľudí prerušilo z dôvodu rozdielných názorov kontakt s kamarátom, 8,8 % s kolegom z práce, a 8,3 % s ďalej nešpecifikovanou osobou. Rodiny sa ukázali ako najodolnejšie, hoci aj v nich 6,5 % respondentov prerušilo kontakt s členmi širšej rodiny (ako sú bratrance či starí rodičia), 2 % so súrodencami a 1 % dokonca s rodičmi.

ROZDIELNE NÁZORY PRI POLITICKOM PRESVEDČENÍ

Pýtali sme sa aj otázku, či politici vládnej koalície (SMER, HLAS, SNS) našej krajine vedome škodia. S tvrdením súhlasilo 53,7 % respondentov. Rovnako sme sa pýtali, či vedome škodia aj politici opozície (PS, SAS, KDH, Hnutie Slovensko/OLaNO), kde súhlasilo dokonca 56,1 %.

Tento negatívny postoj k politikom opozície a koalície je komplikovanejší, než jednoduché antipatie voličov koalície voči opozícii, a naopak. Dáta ukazujú, že mnohí ľudia veria, že škodia krajine obidve strany politického spektra zároveň. Viac než štvrtina respondentov odpovedala kladne na obe otázky – že koalícia aj opozícia vedome škodia. Zarážajúce je, že tento postoj zastávajú aj niektorí voliči týchto strán. Výrazná časť voličov súčasnej koalície je presvedčená, že práve ich preferovaná strana krajine škodí – a podobný vzorec vidíme aj pri opozičných stranách. V prípade niektorých strán ide dokonca až o tretinu ich voličskej základne.

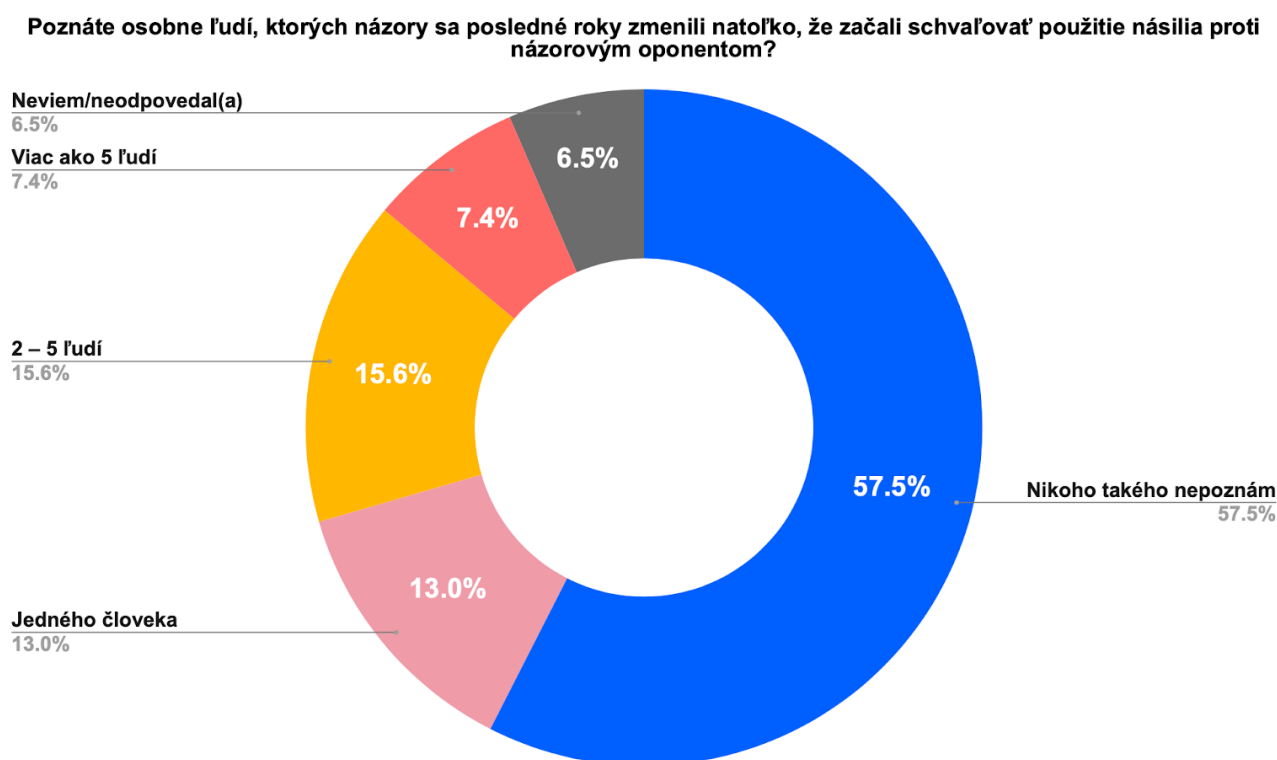
„S tvrdením, že politici aktuálnej vládnej koalície našej krajine vedome škodia súhlasilo 53,7 % a 56,1 % súhlasilo s tvrdením, že jej škodia politici terajšej opozície.“

Tieto výsledky poukazujú na výraznú dezilúziu časti slovenskej verejnosti z celej politickej scény. Zároveň však odhaľujú znepokojujúci paradox: politické strany dokážu mobilizovať aj voličov, ktorí sami priznávajú, že im daná strana vedome škodí. Prirodzene by sa dalo očakávať, že ide o pragmatickú voľbu menšieho zla. V prípade opozície to tak aj je – medzi jej kritickými voličmi je motivácia rozdelená približne rovnomerne medzi presvedčenie a nutnosť výberu najpriateľnejšej alternatívy.

Zarážajúcejšie však pôsobí profil kritických voličov koalície: väčšina z nich uvádza, že koalíciu volila z presvedčenia, aj napriek tomu, že ju zároveň vnímajú ako vedome škodiacich aktérov. To naznačuje silnú stranícku identifikáciu, ktorá prevažuje nad racionálnym zhodnotením vlastnej voľby – prípadne poukazuje na vysokú mieru rezignácie alebo cynizmu voči politike ako takej.

SCHVAĽOVANIE NÁSILIA VOČI NÁZOROVÝM OPONENTOM

Typický príznak polarizácie vo svojej najnebezpečnejšej podobe, teda "zakopávaní sa" (anglicky "entrenchment"), kedy po onálepkovaní, morálnom odsúdení a vylúčení nejakého jednotlivca či skupiny ľudí z "my" je neochota s druhou skupinou empatizovať, a jej vnímanie ako nepriateľa. V tomto nastavení mysle začína byť stále viac prispustnejšie použitie násilia voči "oni". Väčšina ľudí by po násilí aj tak nesiahla - ale je oveľa viac ochotná ho tolerovať. Minulý rok bol príkladom tohto sentimentu pokus o atentát na premiéra Roberta Fica, kedy veľké segmenty populácie nedokázali cítiť ľútosť voči obeti, a to dokonca ani mnohí z jeho podporovateľov. To je indikátor, že emocionálne nastavenie a vzťahy medzi skupinami v našej spoločnosti nie sú zdravé, keďže v zdravých vzťahoch vieme cítiť súcit aj s názorovými oponentami.⁴⁷



Graf 5: Prehľad odpovedí na otázku "Poznáte osobne ľudí, ktorých názory sa posledné roky zmenili natoľko, že začali schvaľovať použitie násilia proti názorovým oponentom?".
(Zdroj: Agentúra FOCUS pre DEKK Inštitút, september 2024)

⁴⁷ Kosnáč, P. et al. (2024). Polarizácia a atentát. DEKK Inštitút. Dostupné: <https://www.dekk.institute/wp-content/uploads/2024/05/polarizacia-a-atentat-sk.pdf>, s. 13.

SLOVENSKO: SPOLOČENSKÁ A POLITICKÁ POLARIZÁCIA

Spoločenská polarizácia

Ak majú ľudia odlišný názor ako ja na hodnotové témy (napr. práva pre LGBT, interrupcie, vojna na Ukrajine, očkovanie, politika, a pod.) ...

Nemá to žiadny vplyv na moje správanie sa k nim	27,9 %
Rozprávam sa s nimi, v snahe pochopiť ich postoje	15,4 %
Rozprávam sa s nimi, v snahe presvedčiť ich o nesprávnosti ich názoru	11,8 %
V rozhovore s nimi sa vyhýbam sporným témam	25,1 %
Vyhýbam sa celkovo rozhovoru s nimi	9,9 %
Vyhýbam sa celkovo stretnutiu s nimi	4,1 %
Vyhýbam sa aj priestorom, kde by som ich mohol stretnúť	3,1 %
Aktívne pracujem na tom, aby sa nemohli vyskytovať v priestore, kde sa vyskytujem ja	1,7 %

Do akej miery súhlasíte alebo nesúhlasíte s tvrdením: "Mám rovnaké hodnoty a pohľad na život ako väčšina ľudí na Slovensku."

Úplne súhlasím	12,6 %
Čiastočne súhlasím	53,8 %
Čiastočne nesúhlasím	22,4 %
Vôbec nesúhlasím	5,7 %

Nakoľko je podľa vás naša krajina v súčasnosti rozdelená v kľúčových spoločenských otázkach?

Vôbec nie je rozdelená	0,9 %
Trochu rozdelená	9,5 %
Stredne rozdelená	27,7 %
Veľmi rozdelená	43,0 %
Extrémne rozdelená	17,2 %

Nakoľko je podľa vás pravdepodobné, že naša krajina bude schopná prekonať svoje ideologické rozpory a nedostatok zhody v kľúčových otázkach?

Nikdy k tomu nedôjde (nikdy ich neprekoná)	5,6 %
Je to veľmi nepravdepodobné	15,7 %
Je to nepravdepodobné	23,1 %
Ani pravdepodobné, ani nepravdepodobné	28,1 %
Je to pravdepodobné	17,3 %
Je to veľmi pravdepodobné	3,3 %
Určite sa to stane (určite ich prekoná)	2,0 %
Ideologické rozpory a nedostatok zhody v kľúčových otázkach nie sú v našej krajine problémom	1,9 %

Vyberte typ vzťahu, ktorý NIE STE ochotný/á mať za žiadnych okolností s niekým, kto volí Vašich politických oponentov.)

Romantický vzťah (chodenie, manželstvo a i.)	18,8 %
Priateľský vzťah	14,9 %
Pracovný vzťah (kolegovia)	5,1 %
Susedský vzťah	5,4 %
Voľnočasový vzťah (spoločný šport či hobby)	12,9 %
Vzťah učiteľ-žiak (Vás či Vašich detí)	3,4 %
Obchodný vzťah (biznis partner)	3,9 %
Nájomný vzťah (podnájomník / domáci)	3,3 %
Nechcem mať s niekým takým absolútne žiadny vzťah	7,1 %
Nevadí mi mať s takouto osobou akýkoľvek vzťah	44,9 %

Obmedzili alebo prerušili ste kvôli rozdielnym názorom kontakt s jedným alebo viacerými ľuďmi, s ktorými ste predtým trávili čas?

Rodičia	1,0 %
Súrodenci	2,0 %
Iní členovia rodiny (bratrance a sesternice, starí rodičia, strýkovia a tety a pod.)	6,5 %
Kamaráti	10,1 %
Kolegovia z práce	8,8 %
Iní ľudia	8,3 %
Nikdy som neprerušil kontakt s niekým kvôli jeho názorom	71,3 %

Politická polarizácia

Politici vládnej koalície (SMER, HLAS, SNS) našej krajine vedome škodia.

Úplne súhlasím	26,7%
Čiastočne súhlasím	27,0 %
Čiastočne nesúhlasím	19,3 %
Vôbec nesúhlasím	23,4%

Politici opozície (PS, SAS, KDH, Hnutie Slovensko/OLaNO) našej krajine vedome škodia.

Úplne súhlasím	25,2%
Čiastočne súhlasím	30,9%
Čiastočne nesúhlasím	22,1 %
Vôbec nesúhlasím	17,6 %

*Tabuľka 2: Miera polarizácie v slovenskej populácii
(Zdroj: Agentúra FOCUS pre DEKK Inštitút, September 2024)*

POROVNANIE: POLARIZÁCIA V ČESKEJ REPUBLIKE A VO SVETE ●

Partnerom DEKK Inštitútu v tomto výskume je Analytický ústav STEM, ktorý od roku 1990 sleduje a vyhodnocuje trendy, postoje a nálady, ktoré utvárali českú spoločnosť. STEM položili v novembri 2024 českej verejnosti rovnaké otázky, aké položil v septembri 2024 DEKK Inštitút tej slovenskej.⁴⁸

Kým na Slovensku vníma spoločnosť ako rozdelenú viac ako 60 % obyvateľov, v Českej republike je to 47,4 %. Na Slovensku je tak napätie viditeľnejšie a prítomnejšie v každodennej skúsenosti. Slováci (36 %) tiež častejšie spomínajú, že poznajú ľudí, ktorých názory sa v posledných rokoch radikalizovali natoľko, že začali schvaľovať násilie voči názorovým oponentom. V ČR má okolo seba takých ľudí iba 21 % respondentov.

„Kým na Slovensku vníma spoločnosť ako rozdelenú viac ako 60 % obyvateľov, v Českej republike je to 47,4 %. Na Slovensku je tak napätie viditeľnejšie a prítomnejšie v každodennej skúsenosti.“

Zaujímavé však je, že hoci Česi vnímajú polarizáciu miernejšie, sú v pohľade do budúcnosti oveľa pesimistickejší. Kým len 5,6 % Slovákov si myslí, že sa nám nikdy nepodariť prekonať ideologické rozpory, v Česku tento názor zastáva až viac ako dvojnásobok – 12,5 % respondentov. V Česku tento pesimizmus spája ekonomickú aj hodnotovú frustráciu. Častejšie ho vyjadrujú ľudia zo stredne veľkých miest na severozápade Česka s nižším vzdelaním, slabým materiálnym zabezpečením a silným euroskepticizmom. Európsku úniu pravdepodobne vnímajú ako vzdialenú elitu odtrhnutú od bežného života a ich potrieb.

Česi sú tiež opatrnejší pri nadväzovaní nových vzťahov s politickými oponentmi. Dôkladnejšie zvažujú, koho si pustia do blízkosti, dokonca aj v praktických a každodenných väzbách ako je susedstvo, obchod či nájom. Slovenský prístup pôsobí pragmatickejšie: politické názory nie sú prekážkou, pokiaľ vzťah prináša praktický úžitok. Zároveň však platí, že ak už vzťah existuje, Česi ho kvôli ideologickým rozdielom prerušujú zriedkavejšie. Slováci sú v tomto smere ráznejší. Takmer tretina z nich už niekedy kontakt ukončila. Môže to naznačovať vyššiu citlivosť na konflikty či nižšiu ochotu „udržať mier“ vo vzťahoch, ak sa objavia nezhody v politickom presvedčení.

V Česku ľudia ostrejšie vnímajú škodlivosť vládnej koalície než opozície – až 56,2 % respondentov si myslí, že vládni politici krajine vedome škodia, zatiaľ čo o opozícii to tvrdí len 36,2 %. Toto negatívne presvedčenie je zároveň výraznejšie previazané s politickou príslušnosťou. Voliči zvyčajne obviňujú opačný tábor. Na Slovensku je obraz zložitejší. Mnohí ľudia vnímajú ako škodlivé oba politické póly,

48 Českí kolegovia zo STEM-u výskum realizovali bez nároku na odmenu. Ich vzťah k vedeckému bádaniu si vážime a zdieľame ho, a vďaka tejto zdieľanej vášni pre poznanie môžeme porovnať stav polarizácie a antisystému medzi Slovenskom a Českou republikou.

vrátane toho vlastného. To naznačuje, že Česi berú svoju politiku viac vážne, a veria že v nej existujú aktéri, ktorí majú dobré riešenia pre krajinu, zatiaľ čo na Slovensku je viac ľudí, ktorí celú politiku vnímajú ako aktivitu, do ktorej sa vlastne nezapája nikto, kto by krajine neškodil.

Keď príde na antisystémový sentiment, v Česku je o niečo nižší než na Slovensku (46,9 % vs. 52,5 %), ale nie výrazne. Detailnejšiu analýzu slovenského antisystému prinášame v kapitole „Kto je antisystém na Slovensku?“. V Česku je výraznejšia rodová priepasť – medzi antisystémovo naladenými prevládajú muži. V oboch krajinách má antisystémové nastavenie silnejšie zastúpenie vo vyšších vekových kategóriách, najnižší podiel nájdeme medzi mladými vo veku 18 – 24 rokov. Dominantne sa vyskytuje medzi ľuďmi so základným vzdelaním a tými, ktorí sa nachádzajú v nepriaznivej ekonomickej situácii. Pre Slovensko aj Česko je spoločným znakom medzi antisystémovo naladenou časťou populácie výrazný euroskepticizmus – neraz až s otvoreným odmietaním EÚ.

Tak vysoká miera antisystému v ČR bola pre autorov prekvapením. Naznačuje, že nespokojnosť s rôznymi aspektami systému, v ktorom žijeme, sa hromadí vo všetkých Európskych krajinách. Niektoré sú ale lepšie vybavené ho zvládať, ako iné. Česká republika má oproti Slovenskej výhodu nižšej polarizácie aj vyššej medziľudskej dôvery, a dôvery v inštitúcie. Znamená to, že ak na Slovensku panujú obavy a skepticizmus zo systému, máme menej dôvery v ostatných Slovákov aj naše inštitúcie, že ich budeme schopní riešiť. Česi sú len o niečo menší skeptici ako my, ale ich dôvera v iných Čechov a svoje inštitúcie je vyššia, čo znižuje celkový stres z danej situácie, a spoločnosť je tak pokojnejšia, napriek takmer rovnako vysokým obavám.

POLARIZÁCIA A ANTISYSTÉM ●

Polarizácia je spoločenský dej, ktorý sprevádza názorové nezhody medzi rôznymi skupinami v spoločnosti. Kým funguje ako „vyhňa“, kde sa stretávaním rôznych názorov spoločnosť „zahrieva“, čo umožní spoločenské zmeny, ale tieto spory ústia do dohôd a kompromisov, ktoré potom spoločnosť následne „ochladia“ a stabilizujú, jedná sa o prirodzený, a spoločensky dokonca potrebný dej. Keď sa tak nedeje, spory sa neriešia a eskalujú. Ak zájdu príliš ďaleko, narastá množstvo ľudí v populácii, ktorí sú frustrovaní a presvedčení, že existujúci systém prestáva fungovať. Toto presvedčenie – že súčasný „systém“ je nastavený proti ľuďom, ako som ja – označujeme ako antisystém. Výskum antisystému sa snaží identifikovať javy, ktoré ľudí v krajine dráždia a frustrujú, keďže tie sú jednou z hlavných príčin spoločenskej polarizácie.

„Polarizácia je spoločenský dej, ktorý sprevádza názorové nezhody medzi rôznymi skupinami v spoločnosti. Kým tieto spory ústia do dohôd a kompromisov jedná sa o prirodzený, a spoločensky dokonca potrebný dej. Keď sa tak nedeje, spory sa neriešia a eskalujú.“

ANTISYSTÉM ●

Antisystém je pojem často používaný politikmi a novinármi, no jeho presný význam nie je jasný. Vo verejnom diskurze sa často chápe pejoratívne, ako synonymum extrémizmu, pričom niektorí komentátori ho pripisujú veľkej časti slovenskej spoločnosti.⁴⁹

V rámci výskumu DEKK Inštitútu definujeme antisystém nasledovne: Je to subjektívne presvedčenie, že „systému“, v ktorom žijem, nezáleží na mojom blahu alebo mi dokonca zámerne škodí.

Rozlišujeme dva typy antisystému: všeobecný, ktorý zahŕňa ľudí presvedčených, že systém je proti nim, a aktívny, kde ide o skupinu, ktorá systém nielen považuje za nepriateľský, ale ho aj aktívne odmieta – či už snahou systém zmeniť, a to legálnou aj nelegálnou cestou, budovaním paralelných spoločností alebo alternatívnym životným štýlom. V našej štúdii sa venujeme všeobecnému, nie aktívnemu antisystému.

„Antisystémový sentiment je subjektívne presvedčenie, že „systému“, v ktorom žijem, nezáleží na mojom blahu alebo mi dokonca zámerne škodí.“

Je dôležité definovať aj samotný „systém“. Ten býva často stotožňovaný so štátom a elitami, teda tzv. establišmentom: politikmi, štátnymi orgánmi, médiami, firmami, cirkvami či vplyvnými osobnosťami. Nedôvera voči establišmentu je známa ako anti-establišment, a je zvyčajne národnou záležitosťou. Antisystém siaha ďalej: znamená nedôveru alebo odmietnutie nielen establišmentu, ale s ním aj v spoločnosti dominantných kultúrnych a filozofických vplyvov, ekonomického modelu a životného štýlu. Dominantnými kultúrnymi vplyvmi na Slovensku a v celej Európe sú dnes vplyvy „západné“. To v politickej rovine znamená systém liberálnej demokracie s dôrazom na práva jednotlivca, v ekonomickej rovine rôzne formy kapitalizmu a v rovine životného štýlu individualizmus a konzumerizmus, čiže západné kultúrne vplyvy optimalizovali dnešné európske spoločnosti na ochranu práv a slobôd jednotlivca a jeho osobný blahobyt.⁵⁰

Výskum DEKK Inštitútu ukazuje, že antisystémové nálady sú často práve reakciou na tieto západné vplyvy. Slovensko, ktoré bolo súčasťou východného bloku, muselo po páde komunizmu rýchlo dobehnúť zmeny, ktoré inde v Európe prebiehali postupne naprieč desaťročiami. Hoci väčšina Slovákov sa má dnes materiálne lepšie ako za socializmu, nie všetci v novom systéme prosperujú – ako materiálne, tak mentálne. Nezvykli si naň – a neveria mu.⁵¹

49 Štrba, P., (4. 10. 2022). Prieskum: Len polovica Slovákov chce víťazstvo Ukrajiny. Rusku fandia voliči Smeru a Republiky, Aktuality.sk, Dostupné: <https://www.aktuality.sk/clanok/sKOifWB/prieskum-len-polovica-slovakov-chce-vitazstvo-ukrajiny-rusku-fandia-volici-smeru-a-republiky/>

50 Autori sú si vedomí, že už desiatky rokov existujú rôzne typy kritiky liberalizmu, kapitalizmu a individualisticko-konzumeristického životného štýlu, počnúc Z. Baumanom, F. Fukuyamom a S. Borgom a končiac P. Deneenom či J. Milibankom. Táto analýza stojí na terénnom výskume a prieskumoch verejnej mienky, postupujúc induktívne od zdrojov nespokojnosti obyvateľstva k širšiemu rámcovaniu tejto nespokojnosti, a nie naopak. V budúcich ročníkoch merania antisystému nevyklúčujeme aj porovnanie s existujúcimi teóriami vyššie spomenutých a ďalších autorov.

51 Kosnáč, P. & Gloss, H. (2024). [Anti]systém na Slovensku. DEKK Inštitút. Dostupné: <https://www.dekk.institute/wp-content/uploads/2024/02/antisystem-na-slovensku-2023.pdf>

„Antisystém je o nedôvere a podozrievavosti alebo priamo odmietnutí nielen establišmentu, ale s ním aj dominantných kultúrnych a filozofických vplyvov a životného štýlu.“

Rozsiahlejšie predstavenie konceptu AntiSystému čitateľ nájde v exploratórnej štúdii DEKK Inštitútu z roku 2024 - [Anti]systém na Slovensku.⁵²

DÔVERA V „SYSTÉM“ ●

Značná časť slovenskej populácie neverí svojej vláde a ani svojmu štátu. Čo je ale vážnejšie, veľká časť populácie prestáva veriť aj tomu, že by sa s výmenou vlády či konkrétnymi reformami štátu mohlo niečo reálne zmeniť k lepšiemu. Táto nedôvera tak ide hlbšie: je to nedôvera v základné piliere celého systému - politického, ekonomického a spoločenského. Je to nedôvera vo férovosť „základných pravidiel hry“ či priamo presvedčenie, že sú nastavené proti „ľuďom, ako som ja“.⁵³

Rastúcou nedôverou v systém trpí značná časť celého západného sveta. Istá miera nedôvery existovala vždy, ale svetová ekonomická kríza v roku 2008, keď sme sa v moderných dejinách seriózne priblížili ku kolapsu svetového finančného systému, odštartovala nové kolo prehlbovania nedôvery. Ako píše Rachel Botsmanová:

„Táto strata dôvery nie je ničím iným, ako vymiznutím viery v samotný „systém“. Keď nás systém sklamal, čomu máme veriť? Na koho alebo na čo sa môžeme spoľahnúť? [...] Počiatočným epicentrom zrútenia dôvery boli banky, pri tých to ale neskončilo. Po kríze nasledovali nové škandály a ďalšie odhalenia, ktoré ďalej oslabovali dôveru vo vlády, médiá, mimovládne organizácie, veľké spoločnosti a dokonca aj cirkvi.“

Podobne ako v telenovele alebo shakespearovskej tragédii prichádzajú epizódy neetického správania v rýchlom slede po sebe – od tých nehorázných, cez tie jednoducho hlúpe až po tie, žiaľ, úplne rutinné. Každá z nich trochu podomlela dôveru verejnosti.

Britský škandál s poslaneckými náhradami, vymyslené dôkazy o zbraniach hromadného ničenia [pred inváziou USA do Iraku v roku 2003 v rámci boja proti terorizmu, pozn. DEKK Inštitútu], predaj konského mäsa v sieti TESCO, nadhodnocovanie [cien, pozn. DEKK Inštitútu] liekov farmaceutickým priemyslom, únik ropy na plošine Dee-

52 Kosnáč, P. & Gloss, H. (2024). [Anti]systém na Slovensku. DEKK Inštitút. Dostupné: <https://www.dekk.institute/wp-content/uploads/2024/02/antisystem-na-slovensku-2023.pdf>

53 Kosnáč, P. & Gloss, H., (2023). Trendy [ne]dôvery 2023, DEKK Inštitút, Dostupné: <https://www.dekk.institute/wp-content/uploads/2023/09/dekk-report-trendy-nedoveru-2023-web.pdf>

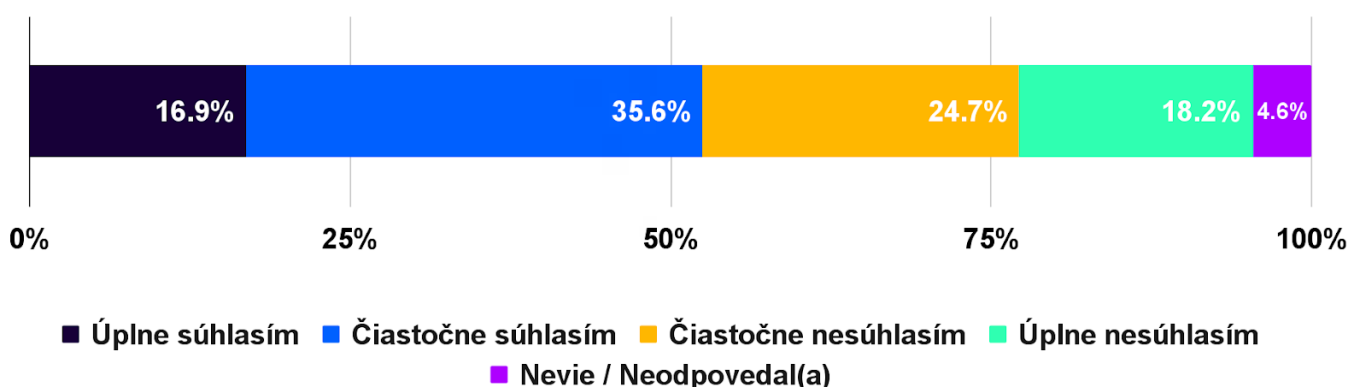
pwater Horizon, hanebné úplatkárstvo predstaviteľov FIFA, aféra s dieslovými motormi Volkswagenu, rozsiahle úniky dát zo spoločností ako Sony, Yahoo! alebo Target, masívne daňové úniky a aféra Panama Papers, manipulácie najväčších svetových bánk s výmennými kurzami, korupčné škandály brazílskej ropnej spoločnosti Petrobras, neschopnosť nájsť účinnú odpoveď na utečeneckú krízu a v neposlednom rade ... sexuálne zneužívanie zo strany katolíckych kňazov, iných duchovných a ďalších pomáhajúcich inštitúcií. Niet divu, že dnes tisíce novinových titulkov nariekajú nad tým, že nikto neverí autoritám.”⁵⁴

Nielen Slovensko teda zápasí s eróziou dôvery, a to ako v inštitúcie, tak v systém samotný. Kto sú tí, ktorí systému na Slovensku však veria najmenej?

KTO „JE” ANTISYSTÉM NA SLOVENSKU? ●

Antisystém teda znamená odmietnutie dominantných kultúrnych vplyvov – primárne liberálnej demokracie, kapitalizmu a individualizmu. Je to hlboká nedôvera v kultúrne piliere súčasnej západnej spoločnosti. Je to zároveň komplexný problém, ktorý sa skladá z desiatok rôznych faktorov. Ale tak ako pri meraní sociálnej kohézie na jej rýchlu diagnostiku používame meranie všeobecnej medziľudskej dôvery, navrhujeme na rýchlu diagnostiku antisystému otázku, či je súčasný spoločenský systém nastavený pre alebo proti ľuďom, ktorí v ňom žijú. Otázka jasne zachytáva pozitívny alebo negatívny sentiment voči „systému”. Konkrétne:

Do akej miery súhlasíte alebo nesúhlasíte s tvrdením: Systém je nastavený proti ľuďom, ako som ja.



Graf 6: Prehľad antisystémového sentimentu v slovenskej spoločnosti v septembri 2024. (Zdroj: Agentúra FOCUS pre DEKK Inštitút, september 2024)

54 Botsmanová, R. (2018). Komu se dá věřit?. Host. Brno. s. 13 – 14.

Z odpovede vyplýva, že 52,5 % populácie⁵⁵ na Slovensku je úplne alebo čiastočne presvedčených, že systém, v ktorom žijú, je nastavený proti nim. Iba 44,6 % obyvateľom systém vyhovuje.⁵⁶ Polovica obyvateľstva má teda so systémom, v ktorom žijú, problém. Pre potreby tejto štúdie ich označujeme ako „všeobecný“ antisystém.

„52,5 % populácie na Slovensku je úplne alebo čiastočne presvedčených, že systém, v ktorom žijú, je nastavený proti nim. Iba 44,6 % obyvateľom systém vyhovuje.“

Antisystémový postoj má aj tento rok najvyššie zastúpenie medzi najstaršími obyvateľmi (65+), no rozdiely medzi vekovými skupinami sa oproti minulému roku zmiernili. Najmenej tohto postoju je stále medzi mladými (18–24). Antisystémové presvedčenie ďalej prevláda medzi ľuďmi so stredoškolským vzdelaním bez maturity a so základným vzdelaním. O niečo vyšší podiel sa objavuje medzi manuálnymi pracovníkmi a zamestnancami v službách, naopak je minimálne zastúpený medzi odborníkmi a študentmi. Pohlavie, tak ako minulý rok, naďalej nerozhoduje.

Z hľadiska príjmu je antisystémový postoj o niečo častejší v nižších príjmových skupinách, no vyskytuje sa aj pri stredných a vyšších príjmoch – nejde teda len o chudobných ľudí. Mierne vyššie zastúpenie má v mestách do 100-tisíc obyvateľov. Bratislavský kraj je viac systémový, Trnavský zas výraznejšie antisystémový. Napriek týmto miernym rozdielom sa však stále potvrdzuje, že antisystém sa demograficky od systému zásadne neodlišuje.

Upozornenie: Autori zdôrazňujú, že od tohto miesta v tejto podkapitole, a v celej nasledujúcej podkapitole sa uvádzajú hodnoty iba pre antisystém, teda asi polovicu populácie Slovenska. Pre porovnanie hodnôt medzi „antisystémom“ a „systémom“, a ich porovnanie s celkovým priemerom slovenskej populácie pozri Tabuľku 3 na str. 35 a 36.

Z hľadiska všeobecnej medziľudskej dôvery je antisystém voči svojmu okoliu podozrievavejší. Slovenský priemer sa dekády pohybuje okolo 22 – 23 %. V antisystémovej skupine verí ostatným ľuďom iba 16,5 %; zatiaľ čo v tej systémovej, t. j. u respondentov, ktorí v prieskume deklarovali, že systém nie je nastavený proti nim, je to 28,2 %.

Z hľadiska sebaidentifikácie na politickom spektre sa antisystém hlási prevažne k stredovej (48,6 %) a ľavicovej (21,4 %) orientácii, pričom k pravici sa prihlásilo 18,7 % respondentov. Na konzervatívno-liberálnej osi je prevažne konzervatívny (31,8 %), k stredovej pozícii sa prihlásilo 41 % a k liberálnej 22,8 %. V distribúcii došlo oproti minulému roku k výrazným posunom: v rámci antisystému výrazne ubudlo konzervatívco (-13 %), ale pribudlo stredovo (+7 %) a liberálne (+9 %) orientovaných respondentov. Autori nemajú spoľahlivé vysvetlenie, ale dá sa predpokladať, že na danú distribúciu má vplyv reakcia populácie na svetové dianie a postoje slovenských politických predstaviteľov, kedy sa konzervatívnejšia časť populácie cíti viac reprezentovaná ako tá liberálna a stredová.

55 Jedná sa o súčet pomeru respondentov, ktorí uviedli „úplne súhlasím“ a „čiastočne súhlasím“. Danú metódu rozdelenia na dva dominantné sentimenty používa napr. OECD pri meraní dôvery. Metóda je prijateľná, ak okrajové možnosti „úplne súhlasím“, resp. „úplne nesúhlasím“ nie sú zanedbateľné – čo v prípade 15 %, resp. 19 % platí.

56 Pomer 4,6% respondentov na otázku nevedelo odpovedať a 0,1% odmietlo odpovedať.

ČO SI ANTISYSTÉM NA SLOVENSKU MYSLÍ? ●

Vyššie 87 % (+1 % oproti minulému roku) respondentov je presvedčených, že rovnako ako systém, aj štát samotný je nastavený proti nim, hoci štát je menej dôležitý – zvyčajne je vnímaný iba ako produkt systému.⁵⁷ Táto časť obyvateľov pestuje silnejšiu nostalgiu za socialistickým režimom s presvedčením, že život bol vtedy celkovo lepší (68,15 %) avšak v porovnaní s predchádzajúcim meraním sa pomer respondentov znížil (-9 %). Socializmus, ktorý si mnoho ľudí na Slovensku dnes stále pamätá, reprezentuje pre mnohých pozitívne vnímanú alternatívu k súčasnemu „západnému“ systému.

Na otázku, kto môže za väčšinu problémov na Slovensku, takmer 59 % (+5 %) odpovedá, že konkrétni ľudia, ale nie tí bežní (teda elity), a vyššie 27 % (-10 %) je presvedčených, že zodpovedný je vplyv zo zahraničia. Vyššie 13 % respondentov, ktorí sa prihlásili k „antisystému“ však deklarovalo, že za väčšinu problémov na Slovensku si môžeme my sami – teda bežní ľudia. To predstavuje takmer dvojnásobný nárast v porovnaní s minuloročným meraním, kedy túto možnosť pripustilo len niečo vyššie 7 %. Pri „hľadaní vinníkov“ za problémy, ktoré Slovensko má, sa medzi respondentami neukázali významné demografické rozdiely, ale je badateľný jemný trend rastu podozrievavosti voči zahraničnému vplyvu s vekom respondenta, a naopak, čím nižší vek, tým vyššia podozrievavosť voči domácim elitám.

Praktické dopady tzv. kultúrnych vojen a absencie schopnosti rozprávať sa s ľuďmi s odlišným názorom, zasiahli aj prostredie antisystému: 58,95 % (+7 %) opýtaných deklarovalo, že doma alebo pri stretnutí s rodinou úmyselne neotvárajú témy, ako sú vojna na Ukrajine, práva pre LGBTI osoby či Covid-19, lebo na niektoré alebo všetky z nich majú také rozdielne názory, že zhoršujú vzájomné vzťahy s ich blízkymi. V porovnaní s meraním z predchádzajúceho roku ide o 7-percentný nárast, ktorý by v prípade pozitívnej interpretácie mohol znamenať, že o niečo viac príslušníkov „antisystému“ uprednostňuje dobré vzťahy s rodinou nad tým, že ich musia presvedčiť o svojej pravde. Ako negatívna interpretácia sa ponúka hypotéza podľa ktorej za ostatný rok narástol pomer rodín, ktorých názorové spektrum je tak polarizované, že sa o určitých témach nevedia, resp. radšej nechcú rozprávať. V každom prípade však platí, že akákoľvek občianska či štátna iniciatíva zameraná na kultivovanie verejnej diskusie tak stojí pred veľmi náročnou úlohou: svoje naratívy bude musieť dizajnovať veľmi vnímavo, keďže veľká časť populácie má problém o kontroverzných témach diskutovať aj doma alebo v rodinnom kruhu.

Medzi kontroverzné témy v rámci antisystému patrí aj geopolitická identita Slovenska. Na otázku „Kam podľa Vás civilizačne a geopoliticky patrí Slovensko?“ odpovedalo 22,75 % „na Západ“, 21,6 % „na Východ“ a 51,67 % je presvedčených, že niekde medzi. V porovnaní s výsledkami z ostatného merania evidujeme takmer zdvojnásobenie v pro-západnej orientácii slovenského „antisystému“ (v roku 2023: 13,8 %) s tým, že mierne poklesla pro-východná orientácia (v roku 2023: 23,6 %). Túto zmenu pripisujeme výmene vlády z r. 2023, kedy do antisystému pribudlo viac prozápadne orientovaných ľudí po silnejšej orientácii súčasnej vlády na Východ (e.g. Rusko, Čína, Vietnam). Celospoločensky sa však pomer v postoji k orientácii Slovenska takmer nezmenil, pretože naopak evidujeme značný pokles v pro-západnej orientácii „systému“ (z 33,4 % na 21,42 %).

Tieto výsledky sa môžu zdať „sterilné“ alebo „laboratórne“ bez dopadu na stav našej spoločnosti,

⁵⁷ Tento sentiment sa prejavuje aj mimo antisystému – vzostup neštátnych a nadštátnych aktérov (OSN, MMF, EÚ, NATO, megakorporácie, atď.) oslabuje v mnohých oblastiach výsadné postavenie národného štátu, ktorý je dodnes primárnym referenčným rámcom politického, spoločenského a ekonomického uvažovania väčšiny ľudí. To prispieva k rozvoju rôznych konšpiračných teórií o mocnostiach ovládajúcich národné štáty (od Židov po bohaté elity), ktoré strácajú schopnosť nezávislého rozhodovania.

avšak opak je pravdou: popisujú našu kolektívnu identitu. Ak si ako spoločnosť - občania Slovenskej republiky - nevieme odpovedať na otázky "kto sme?", "čo chceme?", "kam smerujeme?" a "kto sú naši spojenci?", oslabujeme našu schopnosť adekvátne ako spoločnosť reagovať na vonkajšie či vnútorné krízy, ktorým čelíme alebo budeme v budúcnosti čeliť. A to má reálne a často, žiaľ, negatívne následky pre našu krajinu a jej obyvateľov. Preto je v našom záujme nájsť zhodu aspoň na základných odpovediach na vyššie uvedené otázky - užitočným prvým krokom by preto mohol byť hlbší výskum zameraný na to, čo nás ako občanov spája.

Slovensko je celkovo unikátne v regióne strednej Európy tým, že Východ geopoliticky vôbec považuje za alternatívu. V dátach z roku 2022 dokonca aj medzi silne euroskeptickými Maďarmi je Východ (teda Rusko) vnímaný ako alternatíva k európskej orientácii iba 2 % populácie.⁵⁸ V slovenskom anti-systéme je vyše 54 % ľudí presvedčených, že členstvo v EÚ obmedzuje našu suverenitu nežiaducim spôsobom a nie je vyvážené výhodami, a vyše 58 % si myslí to isté aj o členstve v NATO. V otázkach na iné aktuálne kontroverzie - 28,5 % antisystému je za podporu Ukrajiny vojenským materiálom a 58 % za podporu humanitárnym materiálom. To je výrazne menej oproti systému.

**„Slovensko je celkovo unikátne v regióne strednej Európy
tým, že Východ geopoliticky vôbec považuje za alternatívu;
dokonca aj medzi silne euroskeptickými Maďarmi
je Východ (teda Rusko) vnímaný ako alternatíva
k európskej orientácii iba 2 % populácie.“**

Vo všeobecnosti platí, že čím vyššiu má človek dôveru k ostatným ľuďom (všeobecná medziľudská, tzv. horizontálna dôvera) a k inštitúciám (vertikálna dôvera), tým má väčšiu tendenciu rešpektovať zákony aj odporúčania zo strany štátu. V tomto zmysle demonštrovala pandémia Covid-19 túto tendenciu v plnej sile - respondenti, ktorí tvrdili, že ľuďom sa dá vo všeobecnosti veriť, mali aj vyššiu tendenciu dať sa zaočkovať.⁵⁹ Na očkovanie sa naša štúdia dopytovala, keďže očkovanie pomáha merať dôveru v systém cez konkrétne praktické konanie, nie iba v deklaratívnej rovine. To sa ukázalo aj v praxi - skupina obyvateľov v antisystéme mala mieru zaočkovanosti 53 %, zatiaľ čo skupina v systéme mierne vyššiu ako dve tretiny (67 %). V prípade miery zaočkovanosti v antisystéme je tiež otázne, či neboli očkovaní z donútenia - napríklad aby si udržali pracovné miesto a pod.

58 GLOBSEC. (2022). Globsec Trends 2022. Dostupné: <https://www.globsec.org/sites/default/files/2022-05/GLOBSEC-Trends-2022.pdf>

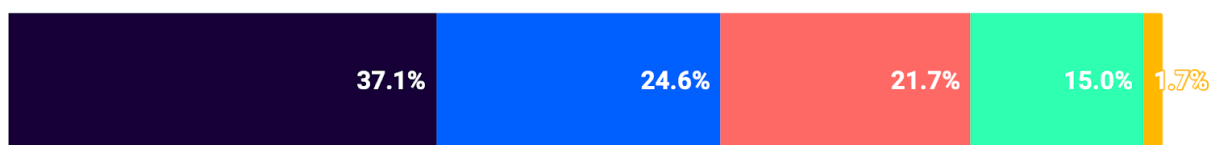
59 Stredne silná pozitívna korelácia s hodnotou 0,3363272 (Phi coefficient, binary-binary relationship).

ANTISYSTÉM A POSTOJ K SPOLOČNOSTI ●

Jedna zo štandardných otázok Svetového prieskumu hodnôt (World Values Survey – WVS), ktorá meria základné druhy postojov k zmene v spoločnosti, bola zaradená aj do nášho prieskumu. WVS tradične meria tri postoje populácie k spoločnosti: prvý, ktorý je proti zmenám v spoločnosti (v anti-systéme na úrovni (24,62 % (-1 %))), druhý, ktorý je za postupné zmeny reformami (37,06 % (+1%)), a tretí, ktorý je presvedčený, že zmena dohodou nie je možná a sú potrebné radikálne riešenia (21,65 % (-2 %)). Veľkosť tretieho segmentu môžeme nazvať aj „revolučný potenciál“⁶⁰. Ako uvádza štúdia [Anti]systém na Slovensku: „Revolučný potenciál je skepticizmus časti spoločnosti voči možnosti riešiť spoločenské problémy reformou, resp. diskusiou, a predstavuje nárast apetítu po radikálnych riešeníach. Pomáha merať tlak v spoločnosti, v ktorej dochádza ku kolízii predstáv o tom, ako má byť spravovaná. Dá sa očakávať, že to súvisí aj so stratou viery v to, že druhá strana má reálny záujem diskutovať o ich problémoch a obavách, ktoré časť populácie považuje za relevantné. V politickom kontexte sú zástancovia radikálnych riešení často zdrojom hlasov pre strany sľubujúce radikálne zmeny či riskantné inovácie.“⁶¹

Po diskusii s psychológmi sme v snahe zmerať tzv. anómiu⁶² spoločnosti zaradili ešte štvrtú možnosť odpovede: „Naša spoločnosť vôbec nefunguje, nemá zmysel snažiť sa o zmenu, lebo sa to nedá, treba len nejako prežiť.“ V prípade anómie spoločnosti sa jedná o stav rozpadu spoločenských noriem a rezignáciu na starostlivosť o veci verejné, ktorá vedie k uzavretiu sa do svojej skupiny či „kmeňa“, kde sa človek stará primárne o prosperitu a bezpečie svojho najbližšieho okolia, bez ohľadu na to, či to poškodzuje širšiu spoločnosť. Takto rezignovaní ľudia majú menší problém správať sa korupčne, keďže sú presvedčení, že ich primárnou povinnosťou je v prostredí všeobecnej nedôvery a marazmu postarať sa o seba a svojich najbližších, a majú aj väčšie pochopenie preto, ak to robia aj iní.⁶³ Tento štvrtý, anomický segment predstavoval 14,97 % (+2 %) z antisystému.

Prečítam Vám štyri základné druhy postojov k spoločnosti na Slovensku. Vyberte, prosím, ten, ktorý najlepšie vystihuje Váš vlastný názor?



- Naša spoločnosť sa musí postupne zlepšovať reformami.
- Našu súčasnú spoločnosť treba statočne brániť proti všetkým škodlivým silám.
- Spôsob, akým funguje celá naša spoločnosť sa musí radikálne zmeniť, a to sa dá iba revolúciou.
- Naša spoločnosť vôbec nefunguje, nemá zmysel snažiť sa o zmenu lebo sa to nedá, treba len nejako prežiť.
- Neviem / Neodpovedal(a)

*Graf 7: Prehľad všeobecného postoja k zmenám v spoločnosti
zo strany antisystému v SR.
(Zdroj: Agentúra FOCUS pre DEKK Inštitút, 2024)*

60 Q42, World Values Survey, vlna 7. Dostupné: <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSONline.jsp>

61 Kosnáč, P. & Gloss, H. (2024). [Anti]systém na Slovensku. DEKK Inštitút. Dostupné: <https://www.dekk.institute/wp-content/uploads/2024/02/antisystem-na-slovensku-2023.pdf>

62 Anómia je sociologický pojem, ktorý zaviedol francúzsky sociológ Émile Durkheim. Podľa Durkheima nastáva anómia vtedy, keď sa sociálne normy, ktoré regulujú správanie, stávajú nejasnými, oslabenými alebo už nie sú akceptované. Nemýliť si s "anémiou", ktorá označuje nedostatok hemoglobínu v krvi, tzv. "chudokrvnosť".

63 Tretina respondentov zo Slovenska tvrdí, že v ich okolí musia dávať úplatok často (31,9 %) alebo vždy (1,3 %). World Values Survey, vlna 7 (2022). Q118. Dostupné: <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSONline.jsp>

S anóniou súvisí aj otázka, či ľudia volia z presvedčenia, alebo sa necítia reprezentovaní žiadnou z existujúcich politických strán a sú odkázaní na volenie menšieho zla. V úvodnej štúdii antisystémového sentimentu, ktorú DEKK Inštitút vydal v roku 2024, bolo pre autorov jedno z najväčších prekvapení celého prieskumu zistenie, podľa ktorého vyše 73 % respondentov, ktorí sa prihlásili k antisystému, uviedlo, že volí z presvedčenia, čo predstavovalo hodnotu len o niekoľko % vyššiu ako v „systéme“ (67 %)⁶⁴. Pri porovnaní s týmto rokom je číslo podobné, 69,3 % ľudí ktorí sa prihlásili k k antisystému, deklarovalo, že ak by sa voľby konali na budúci víkend, volili by z presvedčenia, pretože nimi preferovanej strane dôverujú. Približne 30% by volilo stranu, ktorú vnímajú ako menšie zlo.⁶⁵

Mýtom ale nie je miera konšpiračného myslenia v krajine. 58 % antisystému, ale aj vyše 40 % systému si myslí, že svetové udalosti neriadia volení politici, ale tajné skupiny a spolky, ktoré sa usilujú o vytvorenie totalitnej svetovlády. Aj z ďalších výskumov vychádza Slovensko ako krajina, ktorá patrí v prijímaní konšpirácií k najzraniteľnejším na svete – na úrovni krajín v Afrike a na Blízkom východe.⁶⁶

Pre kontext je vhodné pozrieť sa aj na to, čo si myslí 44,6 % tých, ktorí sú so systémom spokojní, a porovnať to s antisystémom. Výsledky môžu ukázať, že slovenský antisystém sa v niektorých oblastiach radikálne nelíši od tých, ktorí sú so systémom spokojní.

Pre prehľadnosť prikkladáme aj tabuľku porovnávajúcu názory „antisystému“ a „systému“ v porovnaní s reprezentatívnym celoštátnym priemerom:

64 Kosnáč, P. & Gloss, H. (2024) [Anti]systém na Slovensku. DEKK Inštitút. Dostupné: <https://www.dekk.institute/wp-content/uploads/2024/02/antisystem-na-slovensku-2023.pdf>

65 Percentá sú počítané z platných odpovedí, t.j. ide o číslo po vylúčení odpovedí typu 'NA', teda tých, ktorí na otázku neodpovedali – v tejto krížovej tabuľke tvorili až 40 % všetkých prípadov. Ak by sme zachovali pôvodné rozloženie vrátane 'NA', podiel by bol 40,92 %.

66 Gregor, F. (19. 1. 2023). [Konšpiračný index je na Slovensku veľmi vysoký](#)

Porovnanie názorov populácie s antisystémovým sentimentom s populáciou, ktorá je so systémom spokojná.

Znenie otázky (vo výsledku sa uvádza vážené % súhlasu respondenta)	Antisystém	Systém	SR priemer	Porovnanie priemeru s minulým rokom
--	------------	--------	------------	-------------------------------------

Postoj k vlastnej krajine

Štát je nastavený proti ľuďom ako som ja.	87,21 %	9,16 %	50,0 %	+2,0 %
---	---------	--------	--------	--------

Štyri základné druhy postojov k spoločnosti na Slovensku:

Spôsob, akým funguje celá naša spoločnosť sa musí radikálne zmeniť, a to sa dá iba revolúciou.	21,65 %	8,63 %	15,5 %	-0,40 %
--	---------	--------	--------	---------

Naša spoločnosť sa musí postupne zlepšovať reformami.	37,06 %	48,44 %	41,7 %	-5,50 %
---	---------	---------	--------	---------

Našu súčasnú spoločnosť treba statočne brániť proti všetkým škodlivým silám.	24,62 %	33,22 %	28,9 %	+4,00 %
--	---------	---------	--------	---------

Naša spoločnosť vôbec nefunguje, nemá zmysel snažiť sa o zmenu lebo sa to nedá, treba len nejako prežiť.	14,97 %	5,75 %	10,8 %	+1,90 %
--	---------	--------	--------	---------

Kto podľa Vás môže za väčšinu problémov na Slovensku

My sami bežní ľudia, ktorí tu žijeme.	13,47 %	18,01 %	15,7 %	+4,20 %
---------------------------------------	---------	---------	--------	---------

Konkrétni ľudia, ale nie tí bežní.	58,93 %	50,8 %	55,0 %	+0,60 %
------------------------------------	---------	--------	--------	---------

Vplyvy zo zahraničia.	27,17 %	28,95 %	27,9 %	-3,50 %
-----------------------	---------	---------	--------	---------

Volili ste v posledných voľbách...

Z presvedčenia	69,3 %	76,9 %	73,4 %	+3,60 %
----------------	--------	--------	--------	---------

Menšie zlo	30,7 %	23,1 %	26,6 %	-3,60 %
------------	--------	--------	--------	---------

Doma alebo pri stretnutí s rodinou úmyselne neotváram témy ako sú vojna na Ukrajine, práva pre LGBTI, Covid-19, apod., lebo na niektoré z nich alebo všetky máme tak rozdielne názory, že zhoršujú vzájomné vzťahy.	58,95 %	41,87 %	50,1 %	+2,00 %
---	---------	---------	--------	---------

Ľuďom sa na Slovensku za socializmu žilo lepšie v porovnaní so súčasnosťou.	68,15 %	61,33 %	64,8 %	-0,20 %
---	---------	---------	--------	---------

Hodnotové presvedčenie

Mám rovnaké hodnoty a pohľad na život ako väčšina ľudí na Slovensku.	63,39 %	72,34 %	66,4 %	-2,4 %
--	---------	---------	--------	--------

Boli ste zaočkovaný aspoň jednou dávkou vakcíny proti vírusu COVID-19 (Áno)	58,24 %	61,83 %	60,4 %	+0,6 %
---	---------	---------	--------	--------

Svetové udalosti neriadia volení politici, ale tajné skupiny a spolky, ktoré sa usilujú o vytvorenie totalitnej svetovlády.	58,52	43,60 %	51,4 %	-4,2 %
---	-------	---------	--------	--------

Slovensko a zahraničie

Kde podľa Vás civilizačne a geopoliticky patrí Slovensko?

Na Západ	22,75 %	21,42 %	21,9 %	-0,40 %
Niekde medzi Východom a Západom	51,67 %	59,81 %	55,4 %	+2,00 %
Na Východ	21,6 %	14,3 %	18,2 %	-0,80 %

Tabuľka 3: Porovnanie názorov populácie s antisystémovým sentimentom s populáciou, ktorá je so systémom spokojná a prehľad vývoja oproti minulému roku. (Zdroj: Agentúra FOCUS pre DEKK Inštitút, September 2024)

DÔVODY ODMIETANIA „SYSTÉMU“

Frustrácie zo stavu spoločnosti a vlastného života má mnoho individuálnych dôvodov. Autori sa venujú dvom: (1) skupinám, ktorých situácia sa posledné dekády reálne zhoršila, a (2) individuálnym dôvodom frustrácie, ktoré sú natoľko masovo rozšírené, že sa stávajú celospoločenským problémom.

Na Slovensku sú skutočne ľudia, ktorí sa majú ekonomicky horšie ako v minulosti, no mnohým viac prekáža strata spoločenskej prestíže (učitelia, robotníci, bezpečnostné zložky) než príjmová nerovnosť. Dôvody odmietania modernej spoločnosti tak možno rozdeliť na ekonomické, spoločenské a psychologické.

EKONOMICKÉ DÔVODY

Po páde socializmu v roku 1989 časť populácie na spoločenské zmeny ekonomicky doplatila. Niektoré profesie – ako boli baníci či silové zložky – stratili špeciálne finančné benefity a profesionálnu prestíž, ktorú v danom čase mali.

Nespokojná so stavom spoločnosti býva aj najchudobnejšia časť populácie, tzv. „strádajúca trieda“, ktorú v roku 2023 tvorilo asi 12,3 % populácie ohrozených príjmovou chudobou (príjem nižší ako 424 eur mesačne u jednotlivca).⁶⁷ Problémy majú aj ďalšie skupiny, ako matky samoživiteľky, mnohodedné rodiny a osamelo žijúci dôchodcovia, kde je vysoké riziko chudoby.^{68 69 70} Až 55% ľudí si myslí, že za socializmu si človek z výplaty mohol dovoliť viac⁷¹, hoci väčšina spoločnosti sa má dnes objektívne materiálne lepšie.⁷²

Pre najchudobnejších sú však náklady na bývanie a niektoré základné potraviny, ako sú chlieb, zemiaky či mlieko, dnes skutočne vyššie v porovnaní s nákladmi z 80. rokov.^{73 74} Zjednodušene pove-

67 Štatistický úrad SR. (26. 5. 2023). EU SILC 2021: Pandémia zvýšila počet ľudí žijúcich pod hranicou príjmovej chudoby, nie však dramaticky

68 Domácností s jedným živiteľom a závislými deťmi je v SR na pomer všetkých domácností 9 %, pričom 9 z 10 takýchto domácností sú ženy, zvyšok sú muži. Pozri.: [Trend.sk](#). (2. 6. 2021), [Domácností s osamelým rodičom je málo, ich životné podmienky sú však jedny z najhorších](#)

69 Štatistický úrad SR. (26. 5. 2023). EU SILC 2021: Pandémia zvýšila počet ľudí žijúcich pod hranicou príjmovej chudoby, nie však dramaticky

70 Ibid.

71 Prieskum agentúry FOCUS z Apríla 2018, [záverečná prezentácia](#)

72 TASR, [Teraz.sk](#). (17. 11. 2019). [Česi vedú v kúpnej sile potravín, Slováci platia menej za služby](#)

73 Štatistický úrad SR. (15. 11. 2019). [ŽIVOT SR V ROKOCH 1989 AŽ 2018: Ceny vybraných potravín, tovarov a služieb](#)

74 Pre účely porovnania sú použité ceny vykázané za mesiac január 1989, v uvedenom roku boli všetky ceny v maloobchode regulo-

dané, platy za posledných 30 rokov narástli desaťnásobne, ale ceny niektorých základných potravín aj 15- a viacnásobne, a niektoré služby ešte viac (obedové menu v reštaurácii 55x, pošta 17x, kadenie 17x, lístok do kina 42x)⁷⁵. Z hľadiska životných nákladov pre väčšinu spoločnosti je to v poriadku, keďže klesli ceny ostatných tovarov a na konci mesiaca zažíva väčšina ľudí zvýšený materiálny blahobyť aj kvalitu života. Najchudobnejšia časť spoločnosti ale daný blahobyť zažíva výrazne menej alebo vôbec, a tak ich nezaujíma, že mnohé iné produkty, od potravín cez oblečenie po modernú elektroniku, sú výrazne dostupnejšie a lacnejšie – pretože tie, ktoré sú pre nich kľúčové, sú drahšie.⁷⁶ V krajine tak vzniká vrstva ľudí, ktorí z transformácie nebenefitujú spôsobom, ktorý ich zaujíma, a z ich perspektívy na ňu doplácajú.

„V krajine tak vzniká vrstva ľudí, ktorí z demokratickej transformácie nebenefitujú spôsobom, ktorý ich zaujíma, a z ich perspektívy na ňu doplácajú.“

SPOLOČENSKÉ DÔVODY

Dôvody na frustráciu majú aj ľudia, ktorých spoločenské postavenie v porovnaní s minulosťou výrazne utrpelo. Napríklad baníci, robotníci a roľníci stratili nielen finančné, ale aj spoločenské benefity. Hoci dnes majú vyššiu životnú úroveň, mnohí vnímajú stratu prestíže negatívne.

„Ekonomické benefity modernej doby mnohým ľuďom nevyvážia stratu spoločenského postavenia.“

Za socializmu boli robotníci a roľníci predmetom národnej hrdosti, ich práca bola oceňovaná a spoločensky vyzdvihovaná. Dnes sa prestíž presunula do iných profesií. V porovnaní s nimi sú na tom dnes členovia bezpečnostných zborov oveľa lepšie. Prepád spoločenskej prestíže policajtov a vojakov zo začiatku 90. rokov, keď sa na nich nazeralo ako na prisluhovačov predchádzajúceho režimu a vykonávateľov útlaku, sa dnes už opravuje.⁷⁷ Napriek tomu sa nemôže rovnať spoločenskej prestíži, hraničiacej so strachom, ktorú požívali za socializmu. Mnohí si to pamätajú a ten rozdiel cítia. A chýba im.

vané. Za roky 2018 až 1990 sú uvedené už priemerné trhové ceny kalendárneho roka, vypočítané z mesačných zistení. Od januára 1989 po rok 2009 sú ceny prepočítané aj na eurá podľa výmenného kurzu prijatého pre zmenu slovenských korún na eurá 1 € = 30,126 Sk. (Zdroj: Štatistický úrad SR, 15. 11. 2019. ŽIVOT SR V ROKOCH 1989 AŽ 2018: Ceny vybraných potravín, tovarov a služieb)

⁷⁵ Ceny služby nezohľadňujú posun v kvalite poskytovanej služby ani iné ekonomické ukazovatele, ako napr. štátne dotácie potravín za socializmu. Cena lístka v kine rástla 4x rýchlejšie ako platy, ale kiná dnes poskytujú výrazne väčšie pohodlie. Reštaurácie v súčasnosti dodržiavajú oveľa prísnejšie zdravotné a kvalitatívne normy – zo zdravotného hľadiska by boli niektoré potraviny bežne dostupné pred r. 1989 dnes nepredajné ako zdravotne závadné.

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ Kosnáč, P. & Gloss, H. (2024). Trendy [ne]dôvery 2023. DEKK Inštitút. Dostupné: <https://www.dekk.institute/wp-content/uploads/2023/09/dekk-report-trendy-nedover-2023-web.pdf>

Jeden z dôvodov nostalgie za socializmom je fakt, že Slovensko zo socializmu v rámci Československa benefitovalo viac ako Česko. Pre Čechov bol socializmus skôr obdobie stagnácie a úpadku, zatiaľ čo na Slovensku sa zrýchlila industrializácia: obyvatelia mnohých dedín na východe Slovenska sa dostali ku kanalizácii alebo elektrine až za socializmu a socialistické zriadenie v snahe ideologicky zjednotiť celú krajinu postavilo kultúrny dom v každej dedine. „Verejná mienka v Česku pád komunizmu privítala otvorene a s istou eufóriou návratu k prozápadnej orientácii a niekdajšej prosperite. Na Slovensku verejná mienka reagovala o niečo zdržanlivejšie, do popredia vystupovali obavy z neistej budúcnosti, ohrozenia životnej úrovne a sociálnych istôt.“⁷⁸ Časť slovenskej populácie tak má na socializmus pozitívnejšie spomienky ako zvyšok krajiny.

Panuje dojem, že za socializmu boli ľudia k sebe slušnejší a bližší, no išlo skôr o dôsledok vzájomnej odkázanosti v nefunkčnom systéme, kde si každý potreboval vybavovať veci cez známosti a barter. Táto závislosť vytvárala siete vzťahov a patronátov, z ktorých bolo ťažké vystúpiť. Po roku 1989, keď sa trh sfunkčnil a politické regulácie uvoľnili, stratili moc nielen politickí funkcionári, ale aj držiteľia neformálnej rozhodovacej moci. Mnohí menej kvalifikovaní pracovníci prišli o možnosť výmeny láskavostí a čast spoločenskej prestíže.⁷⁹ V socializme teda ľudia spolupracovali skôr z donútenia ako preto, že by boli skutočne lepšími ľuďmi (čiže z morálnych dôvodov).

PSYCHOLOGICKÉ DÔVODY ●

Táto tendencia aj kvoli vysokej nedôvere v inštitúcie prežíva dodnes. Sociológovia v ČR identifikovali tzv. „triedu miestnych väzieb“, kam patrí 12 % populácie. Môžeme predpokladať, že na Slovensku je pravdepodobne aj väčšia. Táto vrstva nemá veľký finančný či kultúrny kapitál, ale špecializuje sa na sociálny kapitál – teda sieť kontaktov a výmenu službičiek a láskavostí.⁸⁰ Pre túto vrstvu predstavuje ich sieť kontaktov životnú istotu, a nemajú dôvod sa začať správať inak, ak nezískajú reálnu dôveru a vzťah k štátu, v ktorom žijú. A to môže trvať aj niekoľko generácií.

„V celej Európe pribúdajú jednotlivci, ktorí sa necítia dobre vo vysoko individualizovanej a konzumnej spoločnosti. Môžu socioekonomicky prosperovať a posun hodnôt k sebaurčeniu a sekularizácii vítajú. Ale neprosperujú psychicky.“

78 Agentúra FOCUS a agentúra STEM. (19. 8. 2021). [Demokratické hodnoty sloboda, rovnosť, spravodlivosť v unikátnom pohľade Čechov a Slovákov](#)

79 Zavacká, M. (2023), Správa o stave kohézie na Slovensku. In: P. Kosnáč & H. Gloss (Eds.), Súdržnosť na Slovensku: Čo drží krajinu pokope a na čom sa rozpadá. DEKK Inštitút. Bratislava. s. 183 – 184.

80 Český rozhlas. (2019). [Rozdelení svobodou: Česká společnost po 30 letech \(sociologický prieskum\)](#). s. 13.

Za ostatných 30 rokov došlo v Európe k výraznému posunu v hodnotách a životnom štýle: oslabili sa tradičné hodnoty (rodina, národ, náboženstvo) a hodnoty prežitia (fyzická a ekonomická bezpečnosť), naopak posilnili sa sekulárne hodnoty a hodnoty sebaurčenia, teda dôraz na individuálnu slobodu a odmietanie spoločenskej konformity. Tento trend je výsledkom optimalizácie západnej spoločnosti na ochranu a blaho jednotlivca, čo je bezprecedentný civilizačný úspech.⁸¹

Do istej miery sa ale stávame obeťami vlastného úspechu. Nové generácie, ktoré nikdy nezažili hlad či obavu o život, majú iné priority ako staršie generácie, čo spôsobuje hodnotový konflikt medzi bezpečnosťou a istotou na jednej strane, a slobodou a sebaurčením na druhej. Tento konflikt je v jadre mnohých sporov, ktorých výsledkom sú kultúrne vojny a polarizácia.

Individualizmus a konzumerizmus ako dominantný životný štýl je výsledkom slobody a prosperity, ale má nezamýšľané vedľajšie efekty. Keďže ľudia už na individuálne prežitie nepotrebnú komunitu – spoločnosť je bezpečná, a prežitie zabezpečuje štát – do budovania komunít investujeme oveľa menej zdrojov, času aj energie.⁸² Výsledkom je rast osamelosti, psychicky krehkejšia populácia a oslabovanie spoločenského kapitálu.⁸³ Hoci mnohí v individualizovanej spoločnosti materiálne prosperujú, psychicky sa necítia dobre. Tento jav je tak rozšírený, že sa stal predmetom nového vedného odboru – makropsychológie.

Jedným z najvýraznejších zdrojov frustrácie zo spoločenského systému je práve nárast osamelosti. Osamelosť je prirodzený signál, že človeku chýba sociálny kontakt. Chronická osamelosť skracuje život, zvyšuje riziko depresí, úzkostí a porúch spánku. Proces sekularizácie a individualizácie má tendenciu zvyšovať osobnú slobodu, ale ak nenájde spôsob ako kompenzovať oslabovanie komunít, môže mať negatívny vplyv na psychické zdravie.⁸⁴ A pandémie a lockdowny trend rastúcej osamelosti ešte zhoršili.⁸⁵

S individualizmom okrem komunít prichádza aj erózia autorít. Slabšie authority (štát, cirkev, etc.) znamenajú viac slobody, ale aj viac zodpovednosti pre jednotlivca. Demokracia, ktorá rozkladá moc aj zodpovednosť medzi občanov, je náročná na údržbu, vyžaduje vzdelanosť a ochotu niesť osobnú zodpovednosť. A nie každý je ochotný túto cenu zaplatiť, zvlášť po 40 rokoch socializmu, kedy túto zodpovednosť nikto nepožadoval. Mnohí tak uprednostňujú istotu pred slobodou. Výsledkom je, že časť populácie distribúciu zodpovednosti nevníma pozitívne a radšej by prijala silnejšie vedenie výmenou za väčšiu istotu.⁸⁶

Dynamika modernej doby prináša aj ďalší stresor: zrýchľuje sa tempo zmien a skracuje sa čas na adaptáciu. To vedie k pocitu chronického stresu a strate „ontologickej istoty“ – základného pocitu bezpečia a stability v živote. Ak človek stráca kontrolu nad svojím životom, narastá neistota, hnev a

81 Inglehart, R & C. Welzel. (2005). *Modernization, Cultural Change and Democracy: The Human Development Sequence*. New York: Cambridge University Press.

82 Sociálny systém štátu je v súčasnosti masívny, približne 19 % v pomere k HDP Slovenskej republiky predstavujú náklady na tzv. sociálne transfery (vrátane naturálnych), čiže rôzne typy sociálnej podpory pre občanov v podobe viac ako 100 rôznych dávok, platené zo štátnej pokladnice. Pozri: OECD, *Social Spending*. (2022). Podrobnejšie aj: Rada pre rozpočtovú zodpovednosť. *Fiškálna databáza*

83 Mineo, L. (11. 4. 2017). Good genes are nice, but joy is better. The Harvard Gazette. Dostupné: <https://news.harvard.edu/gazette/story/2017/04/over-nearly-80-years-harvard-study-has-been-showing-how-to-live-a-healthy-and-happy-life/>

84 Preece, D. et al. (2021). Loneliness and emotion regulation, *Journal of Personality and Individual Differences*, Vol. 180. Dostupné: <https://doi.org/10.1016/j.paid.2021.110974>

85 Buecker et al. (2021). Is loneliness in emerging adults increasing over time? A preregistered cross-temporal meta-analysis and systematic review. *Psychol Bull.* 147(8). s. 787–805. Dostupné: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/34898234/>

86 69,2 % Slovákov považuje bezpečnosť za dôležitejšiu ako slobodu. Pozri: Q150, World Values Survey: Slovakia, 7. vlna, 2022. Dostupné: <https://www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp>

pocit krivdy. Na Slovensku až 21,9 % ľudí neverí, že má nad životom kontrolu.⁸⁷ Ak sa presvedčenie o vlastnej bezmocnosti spojí s pocitom, že za to môže „systém“, vzniká typický antisystémový sentiment.

Ďalším fenoménom je nárast narcistických vlastností v spoločnosti. Individualizmus a sociálne siete podporujú sebaaprezentáciu a túžbu po obdivu, čo vedie k rozšíreniu narcistických čŕt aj mimo rámec klinicky diagnostikovateľných prípadov. Narcistické správanie znamená prehnaný pocit vlastnej dôležitosti, potrebu obdivu a nízku empatiu. Kým klinický narcizmus postihuje asi 1 % populácie, subklinické narcistické vlastnosti môže mať až pätina ľudí. Takéto prostredie je menej kooperatívne, viac sebastredné a konfliktné, čo zhoršuje spoločenské vzťahy a zvyšuje polarizáciu.⁸⁸ Šírenie narcistných vlastností tak prispieva k zhoršovaniu verejného diskurzu a kultúrnym vojnám a polarizácii.⁸⁹

„Šírenie narcistných vlastností tak prispieva k zhoršovaniu verejného diskurzu a kultúrnym vojnám a polarizácii...“

Psychická krehkosť a nepohoda, vyvolaná individualizmom, technologickým pokrokom a rastúcim bohatstvom, má reálne spoločenské a politické dôsledky. Časť spoločnosti viní z týchto problémov demokratický či kapitalistický systém, ktorý podľa nich podporuje individualizáciu a konzumný spôsob života na úkor spolupráce a spoločenských väzieb. Reakcie na tento vývoj môžu byť konštruktívne (hľadanie nových foriem komunity, vyváženie slobody a zodpovednosti), ale aj deštruktívne (odmietanie systému, rast antisystémových nálad).⁹⁰

Moderné zdroje psychickej nepohody – osamelosť, strata istoty, nárast narcizmu – sú tak jedným z hlavných dôvodov antisystémových postojov v súčasnej spoločnosti.

87 DEKK Inštitút. (1. 7. 2023). [21,9 % ľudí na Slovensku neverí, že má kontrolu nad životom](#)

88 Twenge, J. M. & Foster, J. D. (2010). Birth Cohort Increases in Narcissistic Personality Traits Among American College Students, 1982–2009. *Social Psychological and Personality Science*, 1(1), 99–106. Dostupné: <https://doi.org/10.1177/1948550609355719>

89 Huth, W. (2023). Glaube, Ideologie und Wahn: Der Mensch zwischen Realität und Illusion. Herder.

90 Kosnáč, P. & Gloss, H. (2022). Hodnotové líderstvo, alebo čo so spoločnosťou urobí masívny posun v hodnotách, In: Kam kráčiš, Česko / Evropa 2022. Aspen Central Europe. Dostupné: https://www.aspeninstitutece.org/wp-content/uploads/aspen-media/2022/11/DEKK_hodnoty_CZ_final_rev-2.pdf. s. 11

ZÁVER: SLOVENSKO NA RÁZCESTÍ ●

Závery tejto štúdie prinášajú málo pozitívnych správ, a aj tie, ktoré máme (napr. odolnosť rodín voči polarizácii) sú často výsledkom nutnosti držať spolu kvôli nedôvere v ostatných ľuďoch a v systéme ako taký, kedy je rodina jediná spoľahlivá sociálna jednotka v živote človeka. To pripomína skôr situáciu vzájomnej odkázanosti známej z čias socializmu, ako slobodnú spoločnosť, kde sú silné vzťahy výsledkom slobodnej voľby, vzájomnej dôvery a občianskych cností, ktoré sa prejavujú vo vysokej ochote jednotlivca obetovať niečo pre komunitu.

Slovensko sa v r. 2025 stalo druhou najpolarizovanejšou krajinou v Európe, pričom vyše polovica populácie je presvedčená, že „systém“ je nastavený proti nim. Táto kríza spoločenskej súdržnosti si vyžaduje okamžitú pozornosť, ale aj keby si tento problém získal pozornosť najschopnejších odborníkov aj politických elít hneď zajtra, a bola by autentická snaha ho riešiť, výsledky na úrovni spoločnosti by sme videli o 5-10 rokov, a zmenu mentality najskôr o generáciu. Na celospoločenské zmeny jednoducho žiadne jednoduché odpovede neexistujú.

Prečo? Kvôli rozsahu problému. Čísla hovoria jasne: 52,5 % občanov je presvedčených, že systém je nastavený proti nim. Keď 36 % Slovákov osobne pozná niekoho, kto schvaľuje násilie voči názorovým oponentom, nejde už o prejav bežných spoločenských či politických nezhôd. Ide o hlboký rozkol, ktorý prerástol rodiny, priateľstvá i pracovné vzťahy. Polovica obyvateľov si myslí, že vládna koalícia aj opozícia zámerne poškodzujú krajinu – znak cynizmu, ktorý podkopáva samotné základy demokracie. Ak totiž neveríme, že náš hlas niečo zmení, nebudeme sa obťažovať diskusiou a „zdĺhavými“ reformami. Stiahneme sa mimo politiky, začneme volať po radikálnych riešeniach, alebo sa skúsime zabetónovať s názorových a politických pozíciách, aby sme „nejako prežili“. Iba 41,7 % ľudí verí, že spoločenská zmena môže prísť reformami. Zvyšok spoločnosti zastáva tri vyššie popísané pozície.

Spoločenská polarizácia dnes nekopíruje tradičné politické línie, ako je napr. klasické pravo-ľavé delenie. Antisystémový sentiment nie je ideológiou, ale revoltou proti dominantným kultúrnym vplyvom – liberálnej demokracii, kapitalizmu a individualizmu – resp. predstavám ľudí o nich. Voliči neraz podporujú strany, ktorým neveria, hnaní skôr frustráciou než presvedčením. Nostalgia za socializmom (64,8 % populácie) neodráža túžbu po návrate komunizmu, ale po stratenej istote a pocite komunity – či už to bola komunita disidentská, alebo spôsobená vynútenou spoluprácou v nefunkčnom systéme („kto nekradne, okráda vlastnú rodinu“), kde pocit komunity spôsobovala sieť známostí a výmena protislužieb.

Cena za hlboko rozdelenú spoločnosť bola zatiaľ stagnácia, ušlé príležitosti – a, žiaľ, aj ľudia. Slovensko prichádza o množstvo schopných aj mladých ľudí, ktorí hľadajú príležitosti inde, a „hlasujú nohami“. U mladých ľudí motiváciu odísť podľa všetkého nespôsobujú ani tak ekonomické príležitosti – dnes je stále ľahšie pracovať na diaľku – ale zlé vzťahy, a zlá spoločenská atmosféra. Nízka kohézia, dôvera a polarizácia teda má svoju cenovku, a tá sa počíta v miliardách eur ročne. Rodiny sú voči tejto zlej atmosfére najodolnejšie, ale mnohé (50,2 %) tiež len preto, lebo sa vyhýbajú kontroverzným témam, aby doma zachovali pokoj. Každý siedmy človek by nebol ochotný pracovať s niekým, kto volí jeho politických oponentov. Každý desiaty človek prerušil kontakt s kamarátom kvôli rozdielnym názorom. Toto „mlčanie“ nie je znakom tolerancie, ale rezignácie na dialóg. To je živná pôda pre rast polarizácie, a u niektorých jednotlivcov spôsobuje neskôr aj radikalizáciu.

Korene nespokojnosti sú rôznorodé. Nie každý z modernej doby benefituje. Ekonomické nerovnosti hrajú významnú úlohu, a sú pravdepodobne najlepšie popísané. No kľúčové sú spoločenské a psychologické faktory. Strata spoločenského statusu (učiteľov, robotníkov, policajtov a i.), osamelosť v individualistickej spoločnosti a pocit straty kontroly nad vlastným životom vytvárajú živnú pôdu pre resentment a túžbu po jednoduchších, menej hektických časoch. Nevýhodou Slovenska je, že si takéto časy ľudia nespájajú iba s nostalgiou za minulosťou, ako je tomu v celej Európe, ale aj s nostalgiou za minulým režimom. Moderná doba totiž neprináša iba slobodu, ale aj úzkosť – 21,9 % ľudí na Slovensku cíti, že nemá nad svojim životom kontrolu.

Tieto deje sú zrkadlom globálnych trendov. Erózia dôvery v inštitúcie, spoločenské dopady sociálnych sietí a kríza kolektívnej identity sú výzvami pre celý západný svet. Výnimočnosť Slovenska v negatívnom zmysle slova spočíva v kombinácii faktorov rýchlej ekonomickej aj spoločenskej transformácie po roku 1989 s často negatívnymi následkami pre časť obyvateľov, nerefektovanej historickej pamäte a roztrieštenej geopolitickej identity (18,2 % vidí Slovensko na Východe). Ako Slováci tak nemáme zhodu – a tým pádom necítíme istotu – ani v tých najzákladnejších otázkach, ako to či patríme na Západ alebo na Východ, a kto sú naši spojenci a kto nie. Podobný problém, snáď okrem Bulharska, nemá žiadna iná postkomunistická krajina, ktorá je dnes súčasťou Európskej únie a NATO – dokonca ani Maďarsko.

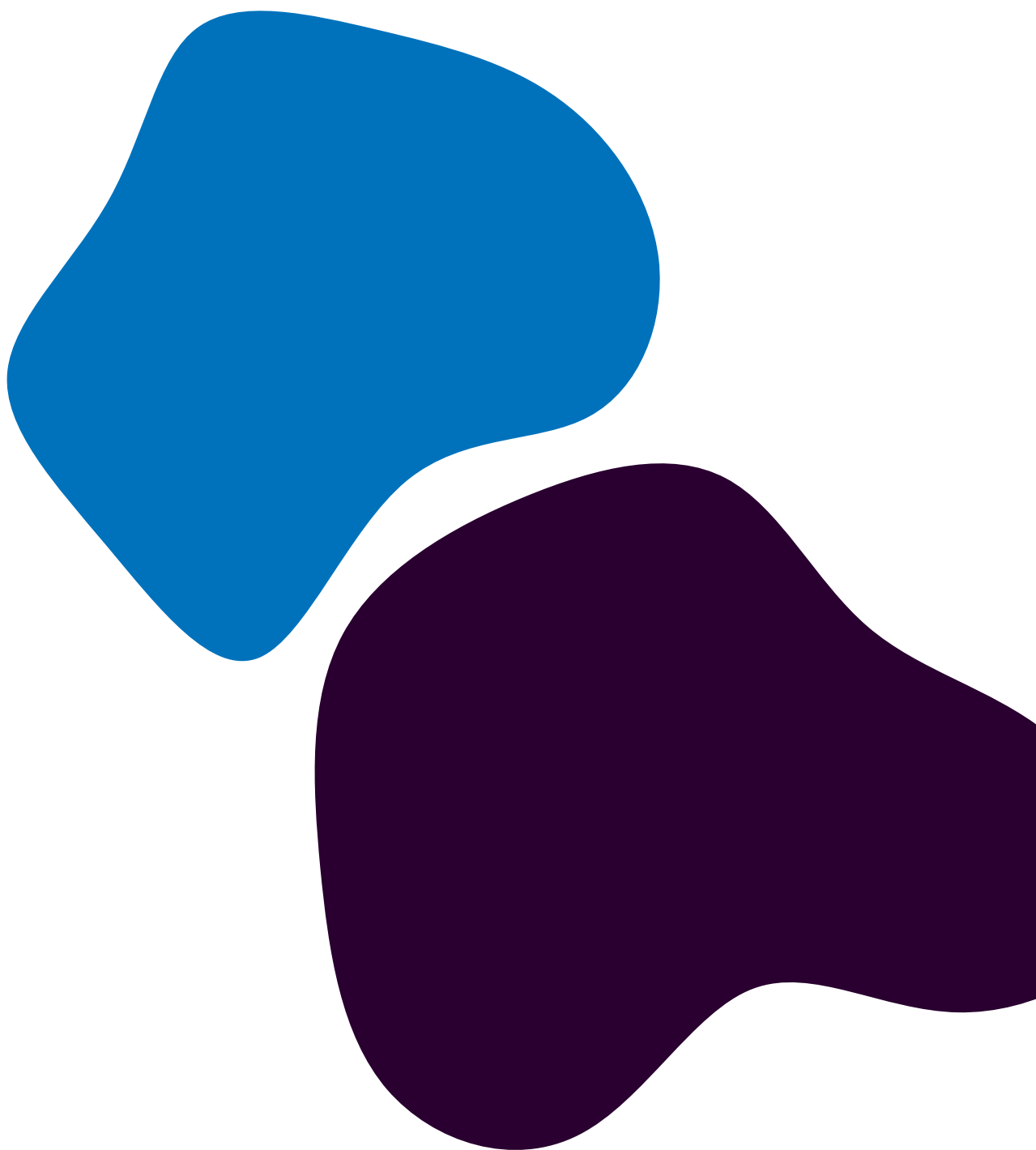
Ako z toho von? Takto komplexný problém, ktorý ide od kolektívnej identity po ekonomickú stratégiu nemá jednoduché riešenie. Polarizácia nie je choroba, ale symptóm – signál skutočných problémov, ktoré štát prehliada a systém nerieši. Kľúčom nie je presvedčať ľudí, že sa mýlia, ale poctivo a práce skúmať, prečo sa polovica populácie cíti vo vlastnej krajine zle. Rastúca anómia (10,8 % ľudí verí, že „nemá zmysel sa snažiť o zmenu“) aj volanie po radikálnych riešeniach (15,5 %) nás varuje pred kolapsom spoločenskej zmluvy v našej krajine.

Slovensko tak (opäť) stojí na križovatke. Pokračovanie súčasného trendu vedie k ďalšej radikalizácii a rozpadu demokratických noriem. Alternatívou je využiť krízu ako impulz pre reformy – vytvoriť inkluzívnejší systém, ktorý rešpektuje legitímne obavy všetkých skupín. Podobným spôsobom postupovali aj krajiny, ktoré dnes obdivujeme za stav demokracie, kvalitu života aj mieru súdržnosti, ako je Estónsko či Fínsko.

Záver nie je optimistický, no ponúka nádej: antisystémový sentiment nie je nenávisťou, ale volaním o pomoc. Demokracia musí preukázať, že vie počúvať aj tých, ktorí v ňu stratili vieru. O tom že sa to nie vždy darí svedčí aj to, že rok 2025 je po dvoch dekádach prvým rokom, kedy je na svete viac **autokracií ako demokracií** (91 vs. 88). Budúcnosť Slovenska závisí od ochoty všetkých strán vnímať polarizáciu nie ako vojnu, ale ako výzvu k dialógu. Znie to ako patetické kliše – až kým sa nezačne strieľať. Dialóg teda nie je módna alebo intelektuálna alternatíva – je to alternatíva k braniu spravodlivosti do vlastných rúk.

Riešiť polarizáciu a rast antisystému, ktorý dnes dosahuje polovicu populácie, by teda malo byť jednou z priorít Slovenska – a jeho elít, ktoré majú na rozdúchavanie, ale aj upokojuvanie frustrácie najväčší dosah. Pozitívom slovenskej situácie je, že napriek veľmi vysokému napätiu málokto siahol po násilí, hoci tolerancia voči používaniu násilia je pomerne vysoká. Autori tejto štúdie roky pôsobili v krajinách zasiahnutých vojnou, alebo jej menej intenzívnymi formami, ako je dlhodobý stav spoločenských nepokojov a právneho vákuu. Je to veľmi zvláštny pocit, keď si človek po prvý raz uvedomí, že ak vytočí číslo polície, nikto nepríde, a ak mu ministerstvo vystaví povolenie, ten dokument platí iba

ak sú medzi ministrom a lokálnou autoritou dobré vzťahy. A že sa človek nakoniec nemôže odvolať na právo iné, ako je právo silnejšieho. Vieme si živo predstaviť následky takejto situácie. Je to pocit vytriezvenia a stresu, ktorý by sme nikdy nechceli zažiť doma, na Slovensku. Silne apelujeme na zodpovedných, aby sa sústredili na upokojovanie situácie v krajine, na čo je potrebná základná úcta, dialóg a spolupráca VŠETKÝCH segmentov spoločnosti, ktoré majú záujem o demokratickú budúcnosť krajiny.



PRÍPADOVÁ ŠTÚDIA ●

MEDVEDE NA SLOVENSKU, MEDZI FAKTAMI A EMÓCIAMI ●

Autori: Michal Haring (Univerzita Komenského), Dušan Janák (Univerzita Komenského)⁹¹

Medveď hnedý (*Ursus arctos*) je najväčšou šelmou na Slovensku a zohráva kľúčovú úlohu v prírodných ekosystémoch. Ako všežravec sa živí najmä lesnými plodmi, semenami, ale aj uhynutými živočíchmi. Týmto spôsobom prispieva k udržiavaniu ekologickej rovnováhy. Pohybom na veľkých územiach pomáha šíriť semená rastlín, čím podporuje obnovu lesov a zachovanie biodiverzity.

Zároveň medveď patrí medzi druhy voľne žijúcich zvierat, ktoré sú najčastejšie zapojené do konfliktov s ľuďmi.⁹² Tieto konflikty zahŕňajú širokú škálu situácií, od spôsobovania škôd na poľnohospodárskych plodinách a hospodárskych zvieratách,⁹³ až po priame ohrozenie ľudského zdravia a života.⁹⁴ Medvede sa však problémové nerodia, môžu sa nimi stať počas svojho života najmä z dôvodu ľudskej nedbanlivosti.

Mnoho obyvateľov si kladie otázky ako: Je medveď na Slovensku premnožený? Aké škody spôsobujú? Zvyšuje sa počet útokov, alebo ide len o mediálne senzácie?

FAKTY O MEDVEĎOCH ●

Na Slovensku boli doposiaľ uskutočnené dve štúdie odhadu početnosti medveďa hnedého na základe zberu a vyhodnotenia vzoriek (genetického materiálu). Štúdia z roku 2014, ktorú realizovala Technická univerzita vo Zvolene (TUZVO) odhadla počet medveďa hnedého na Slovensku na 1256 jedincov⁹⁵ a nedávna štúdia Karlovej univerzity v Prahe z roku 2021 na 1056 jedincov⁹⁶. Z týchto dvoch odhadov je možné konštatovať, že populácia medveďa na Slovensku výrazne nestúpa ani neklesá, ide o stabilnú populáciu.

„Dôležitejší údaj ako celkový počet medveďov v predmetnom území je počet jedincov, ktoré stratili plachosť, interagujú s ľuďmi a dôvod, prečo sa tak deje.“

⁹¹ Text vznikol v rámci projektu VEGA č. 1/0187/24 Sociológia na hraniciach rodu homo sapiens: Formovanie sociálnych vzťahov k zvieratám v každodenných interakciách, kolektívnych predstavách a verejnej politike.

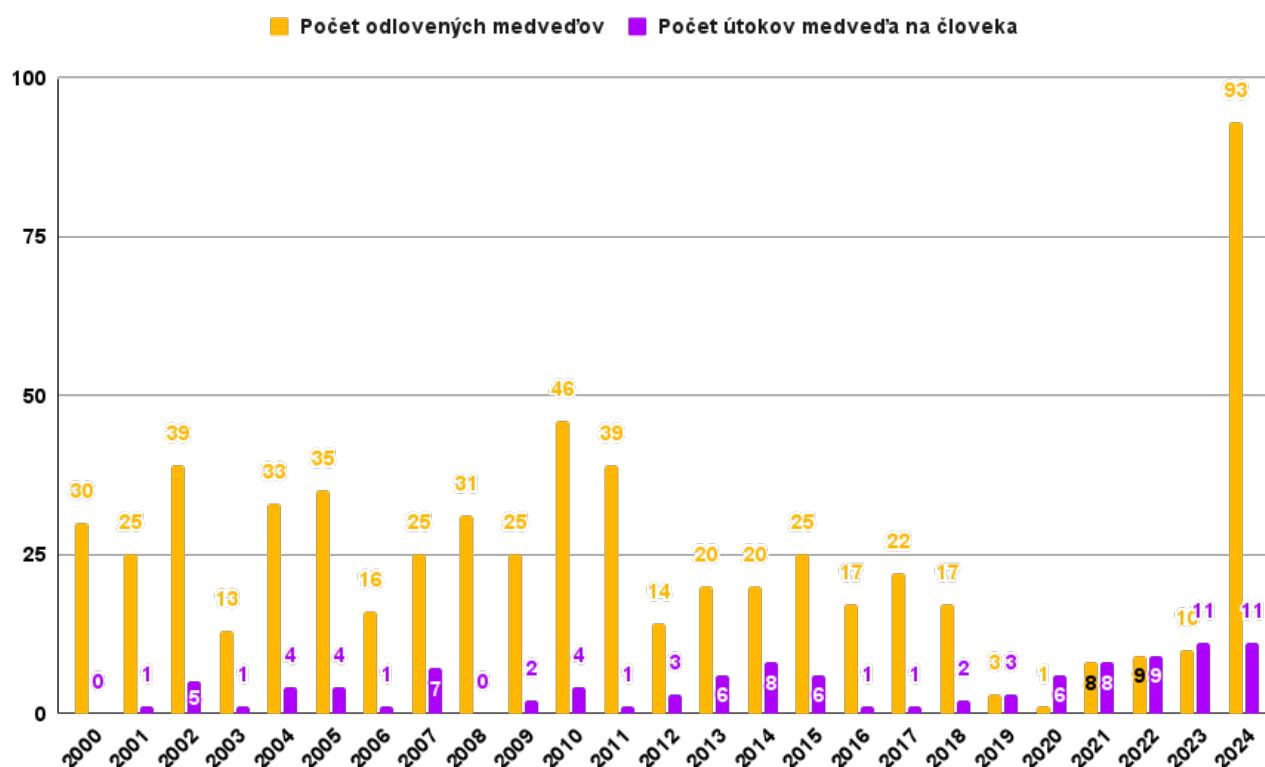
⁹² Naves J., et al. (2016). Brown bear attacks on humans in Europe: a synthesis for the period 2000–2015. Poster at the 24th International Conference on Bear Research and Management, 13–16 June 2016, Anchorage, Alaska, USA.

⁹³ Treves A., Jurewicz R., Naughton-Treves L., Rose R., Willging R., & Wydeven A. (2002). Wolf Depredation on Domestic Animals in Wisconsin, 1976–2000. *Wildlife Society Bulletin* (1973–2006), 30(1), 231–241.

⁹⁴ Zinn H. C., Manfredo M. J., Vaske J. J. & Wittmann K., (1998) Using normative beliefs to determine the acceptability of wildlife management actions, *Society & Natural Resources*, 11:7, 649–662.

⁹⁵ Paule L. (2015) Odhad veľkosti populácie medveďa hnedého na Slovensku na základe genetických analýz. Pp.: 73–84. In: Lešová A. & Antal V. (eds.) *Ochrana a manažment veľkých šeliem na Slovensku. Štátna ochrana prírody SR, Banská Bystrica*.

⁹⁶ Tkáčová, N., Šrutová, J., Černá Bolfíková, B., Kornová, V., Apfelová, M., Kalaš, M., Antal, V., Findo, S., Hletko, M., & Hulva, P. (n.d.). Odhad veľkosti populácie medveďa hnedého (*Ursus arctos*) na Slovensku analýzou DNA. Záverečná správa k projektu.



Graf 8: Počet odlovených medvedíov a počet útokov medveda na človeka na Slovensku v rokoch 2000 až 2024 (Zdroj: Program starostlivosti o medveda hnedého na Slovensku, M. Haring – Útoky medveda na človeka na Slovensku v rokoch 2000 až 2016, Štátna ochrana prírody Slovenskej republiky)

Dôležitejší údaj ako celkový počet medvedíov v predmetnom území je počet jedincov, ktoré stratili plachosť, interagujú s ľuďmi a dôvod, prečo sa tak deje. Počet útokov medvedíov na ľudí na Slovensku má od roku 2000 mierne stúpajúci trend, ale napríklad v rokoch 1985–1987 bolo medvedími zranených priemerne 9 ľudí ročne.⁹⁷ V roku 2023 bolo na Slovensku zastrelených desať medvedíov, čo predstavuje približne desatinu v porovnaní s rokom 2024, keď bolo zastrelených 93 jedincov. Počet útokov medvedíov na ľudí pritom zostal rovnaký. Tieto údaje ukazujú, že počet zastrelených medvedíov nijako nesúvisí s počtom útokov, pretože ani odstrel takmer stovky medvedíov neznížil počet konfliktov medzi medvedími a ľuďmi. Túto skutočnosť potvrdzujú ďalšie dva zaznamenané útoky v úvode roka 2025.

Výrazným fenoménom je rastúca medializácia problematiky medveda hnedého na Slovensku. Podľa údajov Technickej univerzity vo Zvolene bolo v roku 2011 v slovenských médiách zverejnených len 25 článkov na túto tému, avšak v roku 2022 ich počet stúpol na 848, pričom o rok neskôr dosiahol až 1449 článkov.⁹⁸ Záujem narástol natoľko, že TV Markíza v r. 2025 o problematike natočila [6-dielny dokumentárny seriál "Lebo medved"](#).

97 Hell, P. & Bevilaqua, F. (1988) Das Zusammenleben des Menschen mit dem Braunbären (Ursus arctos) in den Westkarpaten. Z. Jagdwiss. 34, 153–63.

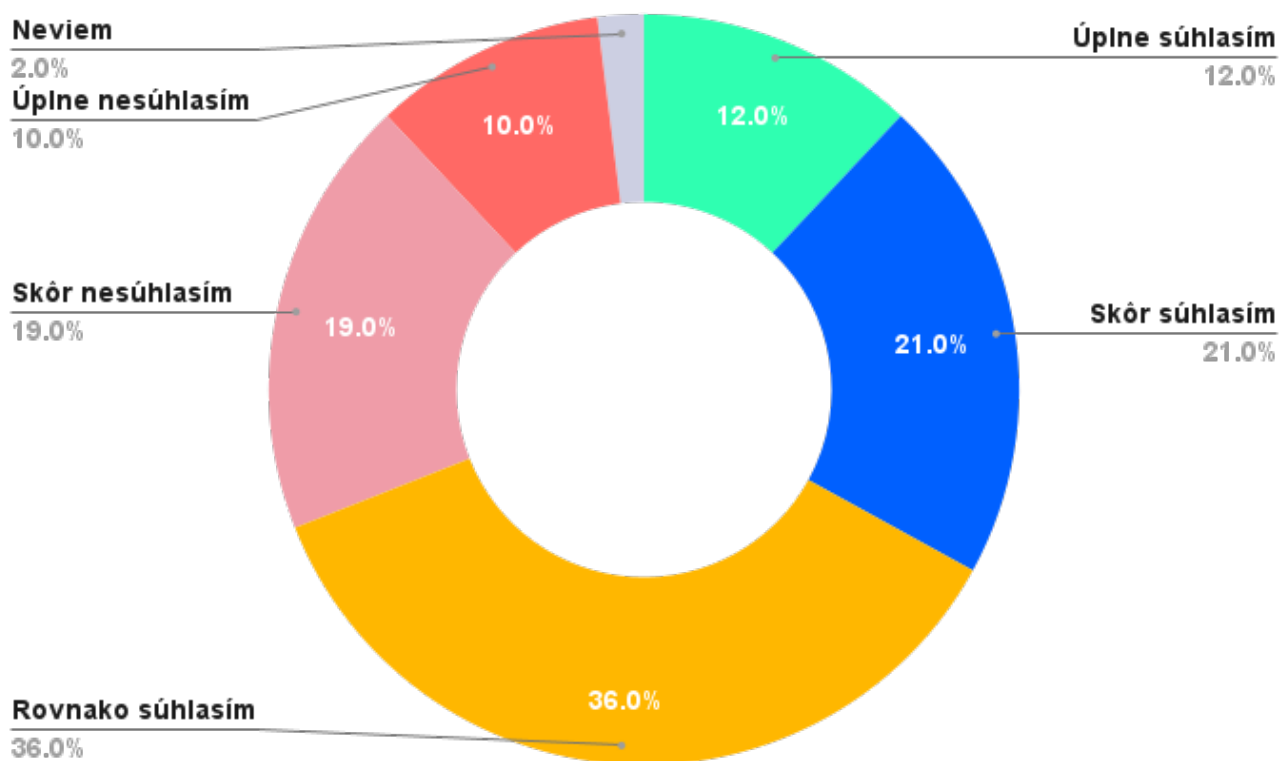
98 MEDVEDE – na Slovensku a vo svete. (n.d.). <https://gis.tuzvo.sk/medvede/>

FAKTY O POSTOJOCH ĽUDÍ

Názory slovenskej spoločnosti na hodnotu medveďa sa dynamicky menia. Od jednoznačne kladného postoja v roku 2021, výskum v roku 2024 zaznamenal polarizáciu dvoch protichodných táborov.

V roku 2021, keď bol realizovaný prieskum v rámci výskumu ISSP Životné prostredie ukázal, že pozitívny vzťah k medveďom, ktorí sú vnímaní ako významná súčasť prírodného dedičstva, vyjadrilo 61 % respondentov (32 % respondentov s odpoveďou „Úplne súhlasím“ a 29 % s odpoveďou „Skôr súhlasím“). Neutrálne stanovisko zaujalo 25 % respondentov, ktorí uviedli, že „Rovnako súhlasia ako nesúhlasia“. Negatívne postoje voči medveďom vyjadrilo len 11 % respondentov (7 % s odpoveďou „Skôr nesúhlasím“ a 4 % s odpoveďou „Úplne nesúhlasím“).

Prieskum verejnej mienky v roku 2024 ukázal tri hlavné skupiny respondentov na základe ich postoja k medveďom hnedým na Slovensku. Prvú skupinu (33%) tvoria súhlasné odpovede vyjadrujúce pozitívny vzťah ľudí k medveďom, ktorí vnímajú našu najväčšiu šelmu ako dôležitú súčasť prírodného dedičstva. Najväčšiu časť respondentov (36 %) tvoria neutrálni respondenti, ktorí odpovedali „Rovnako súhlasím ako nesúhlasím“. Nesúhlasné odpovede (29 %) vyjadrujú negatívny vzťah. Len malá časť respondentov (2 %) nevedela vyjadriť svoj názor, čo naznačuje, že väčšina populácie zaujala k tejto téme určitý postoj.



Graf 9: výsledky prieskumu o vnímaní medveďa hnedého ako prírodného bohatstva Slovenska, ktoré si vyžaduje osobitnú starostlivosť (Zdroj: Agentúra FOCUS, 2024)

Z uvedených výsledkov vyplýva, že postoje ľudí k medveďom sú rozdelené takmer rovnomerne medzi tých, ktorí majú pozitívne, a tých, ktorí majú negatívne názory na medvede. Tento fakt naznačuje existenciu výraznej polarizácie v spoločnosti, ktorá môže byť odrazom úrovne informovanosti o problematike medveďov a spôsobe premeny ich mediálnej prezentácie. Dá sa predpokladať, že mediálna pozornosť a vyjadrenia politikov mali výrazný vplyv na verejnú mienku a rastúce negatívne nazeranie na medveďov na Slovensku.

DEKK INŠTITÚT - PREDSTAVENIE

DEKK Inštitút je nezávislá výskumná organizácia, ktorá vznikla začiatkom roka 2020 z iniciatívy niekoľkých mladých vedcov, študentov a humanitárnych pracovníkov. Motívom bol záujem o skúmanie spoločnosti a spoločná skúsenosť väčšiny zúčastnených z prostredia konfliktov, zdravotníckych projektov a utečeneckých táborov krajín Blízkeho východu, juhovýchodnej Ázie a Afriky, kde si tvrdým spôsobom uvedomili dve veci: dobre fungujúca spoločnosť si vyžaduje starostlivosť a pokojnú osobnú angažovanosť svojich členov a napriek všetkým oblastiam oprávnenej kritiky nám je na Slovensku stále veľmi dobre. Chceme prispieť svojou troškou, aby to tak zostalo.

DEKK Inštitút je slovenským reprezentantom vo World Values Survey Association (WVSA), najväčšej prieskumnej organizácii študujúcej hodnoty na svete, na ktorej spoločenskovedných dátach stojí veľká časť rozhodovania OSN, OBSE či Svetovej banky, a vo World Association for Public Opinion Research (WAPOR), svetovej asociácii profesionálov z oblasti zberu a dizajnovania prieskumov verejnej mienky.

Dizajnujeme vlastné prieskumy verejnej mienky a analytické nástroje. S ich kvalitou nám pomáhajú partneri z celého sveta, projektoví odborní garanti a Vedecká rada DEKK Inštitútu. Nechceme ale robiť vedu pre vedu. Rozhodli sme sa o naše výstupy aj analytické nástroje podeliť, tak ako sa v minulosti iní nezištne delili s nami, a uľahčiť tak život štátnym analytikom, vedcom, novinárom aj širokej verejnosti. V ľahko dostupných databázach, ktoré postupne zverejňujeme, budú môcť overiť tvrdenia, s ktorými sú konfrontovaní v stále mohutnejúcom informačnom toku zo štandardných aj alternatívnych médií či sociálnych sietí. Chceme prispieť ku skvalitneniu spoločenskej diskusie a zároveň pritiahnúť pozornosť k problematike kohézie.

Náš cieľ je dlhodobý. Uvedomujeme si, že pochopenie a následná intervencia v oblasti sociálnej kohézie je práca približne na dve generácie. No Slovensko máme radi, a to o to viac, že sme strávili roky v zahraničí – v lepšom, ale aj výrazne horšom prostredí, ako je to slovenské. Vieme preto, kam by sme sa ako spoločnosť mohli dostať, ale aj ako hlboko klesnúť. Sme presvedčení, že každý jednotlivec môže prispieť k zlepšeniu krajiny. Toto je náš príspevok.

PREČO DEKK? ●

Dorrit Dekk (narodená ako Dorothea Karoline Fuhrmann v roku 1917) bola rodáčka z Československa (Brno) a počas 2. sv. vojny spolupracovala na rozšifrovaní Enigmy. Názov DEKK Inštitút je inšpirovaný ideou, že Dorrit Dekk pracovala na vážnom probléme svojej doby, o ktorom vtedy málokto vedel a považoval ho za dôležitý.

Sociálna kohézia je dnes ekvivalentom toho, čo bola kedysi Enigma. Je to kľúčový problém týkajúci sa celej spoločnosti, ktorý však vo svojej komplexnosti málokto eviduje a ešte menej ľudí ho rieši. Dorrit Dekk tak bola obvyčajným človekom, ktorý prispel k vyriešeniu neobvyčajnej výzvy, ale po vojne sa vrátila k normálnemu životu a živila sa ako dizajnérka.

Aj my sme obvyčajní ľudia, ktorí vkladajú svoje sily do riešenia neobvyčajného problému. Začiatkom roku 2020, keď náš inštitút vznikol, sme inšpirovaní Dorrit Dekk začali pracovať na skúmaní kohézie popri svojich obvyčajných prácach a životoch – avšak so snahou o maximálnu profesionalitu a spájanie síl s poprednými špecialistami vo vede a výskume.

PODPORTE NÁS ●

V prípade, že Vám naša práca dáva zmysel, budeme vďační, ak podporíte náš ďalší výskum rozpadu a regenerácie sociálnej kohézie na Slovensku a v Európe.

<https://www.dekk.institute/podporte-nas/>



POUŽITÉ DATASETY

EVS (2022). European Values Study 2017: Integrated Dataset (EVS 2017). GESIS, Cologne. ZA7500 Data file Version 5.0.0, <https://doi.org/10.4232/1.13897>.

World Value Survey Wave 2. Inglehart, R., C. Haerpfer, A. Moreno, C. Welzel, K. Kizilova, J. Diez-Medrano, M. Lagos, P. Norris, E. Ponarin & Puranen, B. et al. (Eds.) (2018). World Values Survey: Round Two - Country-Pooled Datafile. JD Systems Institute & WVSA Secretariat.

World Value Survey Wave 3. Inglehart, R., C. Haerpfer, A. Moreno, C. Welzel, K. Kizilova, J. Diez-Medrano, M. Lagos, P. Norris, E. Ponarin & Puranen, B. et al. (Eds.) (2018). World Values Survey: Round Three - Country-Pooled Datafile. JD Systems Institute & WVSA Secretariat.

World Value Survey Wave 7. Inglehart, R., C. Haerpfer, A. Moreno, C. Welzel, K. Kizilova, J. Diez-Medrano, M. Lagos, P. Norris, E. Ponarin & Puranen, B. et al. (Eds.) (2018). World Values Survey: Round Seven - Country-Pooled Datafile. JD Systems Institute & WVSA Secretariat.

DEKK Dataset 2023: Dôvera a Antisystém. Kosnáč, P., Gloss, H. Data file Version 2.0 - Public. Agentúra Focus pre DEKK Inštitút, Bratislava, August 2023.

DEKK Dataset 2024: Dôvera, Polarizácia a Antisystém. Kosnáč, P., Gloss, H. Data file Version 2.0 - Public. Agentúra Focus pre DEKK Inštitút, Bratislava, September 2024.

DEKK Inštitút

Lermontovova 911/3
811 05 Bratislava-Staré Mesto
IČO: 53486234
www.dekk.institute

Grafika na titulnej strane: archív DEKK Inštitútu

Za grafické spracovanie ďakujeme CREA:THINK | creathink.sk